5059

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్త్రిక

దేశభాష అందుఁ దెలుఁగు లెస్స

సంపుటము ౪౫ .

సంచిక ౫

సంపాదకవర్గము

ప్రధాన సంపాదకులు :

శ్రీ కిళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ., బి. యల్.

సహాయ సంపాదకులు :

వ్యాకరణ విద్యా, భాషాప్రవీణ, శ్రీ చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు.
శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు
కవిమూర్ధన్య, కవికంఠీరవ, శ్రీ కాకరపర్తి కృష్ణశాస్త్రిగారు.
భాషాప్రవీణ, శ్రీ దువ్వూరి సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు.

విషయసూచిక

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

(Journal of the Telugu Academy)

చందా సంవత్సరమునకు మూఁడు రూపాయలు

సంపుటము ౪౩	దుర్ముఖి సంవత్సరము మార్గశీర్ష — పుష్యమాసములు	సంచిక ౩

కాశీఖండము - ముద్రణసంస్కారము

'గాండీవి'

భాషావాఙ్మయాభివృద్ధికి ముద్రణము లత్యంతోపకారకము లనుట నిర్వివాదాంశము. ముద్రణసంస్కర్తల స్వసిద్ధాంతస్థాపనాపరత్వమును, భ్రమప్రమాదములును గారణములుగా భాష తార్మారు అగుచున్నదనుట సర్వవిదితము.

పూర్వపూర్వముద్రణములకంటె నుత్తరోత్తరముద్రణములు సర్వాంగసుందరములుగాఁ బెంపొందుచుండుట సహజము. కాని యదేమి పాపమో వావిళ్లవారిచే 1924 లోఁ బ్రకటింపఁబడిన కాశీఖండప్రతులలో లేని యతిభంగాదులు 1953 లో వారిచేతనే ప్రచురింపఁబడిన నూతనముద్రణమునందుఁ గన్పట్టుచున్నవి. దీనికిఁ గారణము మృగ్యము.

తప్పులకుప్పలగు తాళపత్రమాతృకలనుండి కవిప్రయుక్తపాఠములను నిర్ణయింపవలసివచ్చినప్పుడు పరిష్కర్తలు కొంత స్వాతంత్ర్యమును వహింపక తప్పదు. కాని వారు చేయు సవరణలుమాత్రము కవిప్రయుక్తములని విశ్వసింపఁదగినవిగా నుండవలయును.

శనైశ్చరలోకవర్ణనావసరమున నూతనముద్రణమున నీక్రింది గీతపాదము కలదు. "దంపతులు చని రాత్మీయసదనమునకు" (4-275) పూర్వముద్రణమున "దంపతులు చని రాత్మసంతానమునకు" నని కలదు. రెండుముద్రణములందును యతిభంగ మనివార్యమే. యతిభం

శము కాన నిట్లు పాఠ ముండియుండును. "చనిరి దంపతు లాత్మీయ సదనమునకు" (ఉ. వేం. రం.) అని యధోభాగమున సవరణము చూపఁబడినది. 'దంపతులు చని రాత్మీయసదనమునకు' ననుదానిని బట్టి కవి పాఠము నిర్ణయింపవలసివచ్చినపుడు 'జంపతులు చని రాత్మీయ సదనమునకు' నని సవరించుట యుక్తముకాని పద్యపాదము నంతటిని మార్పఁజూచుట సరికాదు గదా !

జంపతులఁ జేయునందాఁకఁ జలముఁగొనియె (6-172) నని కాశీఖండమున నే వేఱొకచోట జకారము యతిస్థానగతమై యుండుట గమనించితిమేని జంపతు లనుపదమే కవిప్రయుక్తమని విజ్ఞుల మనోవీథిని విహరింపకమానదు.

కాశీఖండమున శివశర్మోపాఖ్యానమున నీక్రిందిపద్యము గలదు.

సీ. పొడిదగ్గు కంఠంబుఁ బొరిపుచ్చకయ మున్న
తలప్రకంపంబుఁ బొందకయ మున్న
గీ. పండ్లు వేర్వాసి కదలుచూపకయ మున్న
గాళి కడకంటిచూపు పైరాకమున్న
కాలుసేయాడు కాలంబె కదలవలయుఁ
దీర్థసేవకు దేహ మస్థిరము గాన. (3-84)

ఇటఁ 'గాళి కడకంటిచూపు పైరాకమున్న' యనుచో యతి భంగము స్పష్టము. పూర్వముద్రణమునఁ గాకి కడకంటిచూపు పైరాక మున్న' యని కలదు. కాకి కడకంటిచూపన నేమో యర్థముకాక కాళి యని నూతనముద్రణమున సవరించియుండును. యతిభంగము వాటిల్లుచున్నట్లు గుర్తించియుండరు.

ప్రకృతపద్యమున శరీరశైథిల్యమునకు సంబంధించిన విషయము లను వరుసగాఁ బేర్కొనుచుఁ 'గాకి కడకంటిచూపు పైరాకమున్న' అనునది మరణావస్థకు ద్యోతకముగా సంప్రదాయాభిజ్ఞుఁడగు మహాకవి వాడియుండును. కాకి కడకంటిచూపు పైనచ్చుట పిండప్రదానకాల

మున జరుగును. కాన నావిషయమునుబట్టి యీవాక్యము మరణావస్థను ద్యోతకముగా గ్రహింపనగును.

గీ. మఱల సిడె యొక్కసారిగా మూనవేళ
సతుల గళసూత్రముల్ తెగి జారిపోవ
నేడ్వఁగావలెఁ గాకమ్ము లెగురవలెఁ బు
రములపైఁ బిండుగట్టి పిండములకొఱకు.

(బాలధనుష్ఖండము 414 ప.)

నను విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి పద్యమీసంప్రదాయమునే యనుసరించినది. వేములవాడ భీమకవిదిగా జనశ్రుతిలోనున్న యీ క్రిందిపద్యము కాకి కడకంటిచూపను ప్రయోగమునకు సాధకముగా నున్నది.

క. కాటికి కట్టెలు చేరెను
నేటవతల నక్కలెల్ల నేడువఁదొడఁగెన్
కూటికిఁ గాకులు చేరెను
లేటవరపుఁ బోతరాజు లేఁడా? లేఁడా?

పూర్వముద్రణములో యతిభ్రంశములు లేని స్థలములందును నూతనముద్రణమున యతిభ్రంశములు కన్పట్టుట నిజముగా శోచనీయమైన విషయము.

వి, శ్వేశక్షేత్రవియన్నదీవటుకదుంఠినాథసత్కీర్తనోద్దేశప్రక్రమ
.... (1-81)

'దుంఠినాథ' యనుచో నూతనముద్రణమున యతిభంగము. పూర్వముద్రణమున 'దుంఠీశాన' యని కలదు. యతి సరిపెట్టుటకై 'దుంఠీశాది' యను పాఠము గ్రహించియుందురు. ఇది తాళపత్ర మాతృకాపాఠమో సంస్కర్తగారి సవరణమో తెలియదు. సవరణమే యగుచో 'దుంఠీశాన' యనియు సవరింపనగును.

'కేవలత్వసుధశ్రేణిఁ గ్రుంకు వెట్టె' (3-90)

'క్రేణివట్టె' యను పూర్వముద్రణపాఠమున విశ్రమభంగము వాటిల్లలేదు. ఇట యతిభంగము స్పష్టము.

'రాశి పోయుదు మఖలపాత్రికలయందు' (7-178)

'పాత్రములయందు' యను పూర్వముద్రణపాఠమునే గ్రహించిన చో నీ యతిభంగము వారింపఁబడును. అట్లు గ్రహింపక పోవుటకుఁ గారణము మృగ్యము.

'పరమనాస్తికుఁడనై పాషండవేషంబు
ఘటియించుకొని యేల కోర్కి నైతి' (7-258)

అనుచోట 'ఘటియించుకొని యేల కానైతి' ఈ పూర్వముద్రణపాదమున యతిభ్రంశము లేదు.

"బందికత్తెలు సురతప్రసంగవేళఁ
గంచివేతలు గుసుమాస్త్రి ఖడ్గలతలు" (3-109)

పూర్వముద్రణమునఁ "గంచియఁ బవతెలసమాస్త్రి ఖడ్గలతలు" అని యుండఁగా వ్రేతల ప్రసంగముగా నేల గ్రహించిరో తెలియరాదు. "బందికత్తెలు సురతప్రపంచవేళ" యను పూర్వముద్రణచరణమున యతిభ్రంశము లేకయుండఁగాఁ బ్రసంగవేళ యని గ్రహించు టెందులకో దురూహ్యము.

"భేదిల్లెం గులశైలమహీధ్రముల్
శ్రీకంఠుం డవికుంఠవిక్రమమునన్ దివ్యాస్త్రముంగూర్చి"
(4-222)

ఇందలి యతిభ్రంశనివారణమునకై పూర్వముద్రణమున 'భేదిల్లెన్ మహీధ్రంబులున్' అని స్వీకరింపబడినది. దీనిని నూతనముద్రణమున నుపేక్షించుటకుఁ గారణ మగపడదు.

'కాశి యణిమాదిసిద్ధుల కాటపట్టు' (2-50)

అని నూతనముద్రణమున నఖండయతి నెలయుచున్నది. 'కాశి యణిమాదిసిద్ధుల కట్టుపట్టు' అని పూర్వముద్రణమునఁ గలదు.

అఖండయతిని వారించు తలంపుతో 'కట్టుపట్టు' యని గ్రహించి యుందురు.

'లక్ష్మి కెంగేలి లీలారవిందంబునఁ
గలయంపి చిలికించుఁ గమ్మతేనె'

(భీమఖండము 3-62)

ఇత్యాది స్థలములం దఖండయతులు శ్రీనాథుని ప్రబంధములందుఁ గనవచ్చుచున్నవి. కావున నఖండయతి శ్రీనాథసమ్మత మగునో కాదో నిర్ణయింపనిదే సవరించుట సమంజసము కానేరదు.

కాశీఖండమున నొండు రెండు చోట్ల శ్రీనాథప్రయుక్తము లని విశ్వసింప దగనిరీతి నుండుపదములు పూర్వముద్రణమునందును నూతనముద్రణమునందును నొకేవిధమునఁ గన్పట్టుచున్నవి. వాని నిటఁ బ్రదర్శించుచున్నాఁడను.

సీ. చిఱుసానఁ బట్టించి చికిలి సేయించిన
    గంధగంధోత్థలి నిశాగహానలతకుఁ
గారాకొన్న నిబిడాంధకారధారాచ్ఛటా
    సత్త్రవాటికి వీతిహోత్రజిహ్వా
నక్షత్రకుముదకాననము గిల్లెడుపొంటెఁ
    బ్రాచియెత్తిన హస్తపల్లవాగ్ర-
మరసి మింటికి మంటి కైక్యసందేహంబుఁ
    బరిహరింపంగఁ బాల్పడ్డయవధి
గీ. సృష్టికట్టెఱ్ఱ తొలిసంజచెలిమికాఁడు
ఘంటిపిన తామహాదేవి కొడుకుఁగుఱ్ఱ
సవితృసారథికట్టెఱ్ఱ చాయవేలు
వరుణుఁ డుదయించెఁ బ్రాగ్దిశాభ్యంతరమున.

(కాశీ 1-121 నూ. ము)

పై సీసము మయూరుని సూర్యశతకమునందలి శ్లోకమున కాంధ్రీకరణము ఎత్తుగీతి స్వకపోలకల్పితము.

శ్లో॥ శాత శ్శ్యామాలతాయాః పరశు రివ తమోరణ్య వహ్నేరివార్చిః
ప్రాచ్యే వాగ్రే గ్రహీతుం గ్రహ కుముదవనం ద్రాగుదస్తాగ్రహస్తః
ఐక్యంభిందన్ ద్యుభూమ్యోరవధి రివ విధాతేవ విశ్వప్రమోదమ్
(వాహానాం వోవినేతా వ్యపనయతు విపన్నామధామాధిపస్య)

పైశ్లోకమునందలి మూఁడుపాదములకు శ్రీనాథుని సీసపాదములు నాలుఁగు నాంధ్రీకరణములనుట స్పష్టము. ఇఁక నెత్తుగీతిని బరిశీలింపవలసి యున్నది. ఇందు 'సృష్టికట్టెఱ్ఱ' యనుచోటను 'సవితృసారథికట్టెఱ్ఱ' యనుచోటను రెండుసారులు 'కట్టెఱ్ఱ' పద మర్థభేదము లేకయే ప్రయుక్తమైనట్లు కాన్పించుచున్నది. 'సృష్టికట్టెఱ్ఱ' యను స్థలమునందు శ్రీనాథుఁడు 'సృష్టికందెఱ' యని ప్రయోగించియుండు నని తలంచుట యుక్తము. 'కందెఱ' యనఁగా తెప్ప. శ్రీనాథుఁడు 'కందెఱ' నే వాడెననుటకుఁ దిక్కయజ్వప్రయోగ మొకటి సాధకముగ నున్నది.

సీ. గీ. అఖిలజగములకందెఱ యగుచు జనస
మాజకరపుటహృదయసరోజములకు
ముకుళనంబును జృంభణంబును నొసర్చి
భానుబింబంబు పూర్వాద్రిపై వెలంగె.

(విరాట 2-241)

'అఖిలజగములకందెఱ' యనుదానినే శ్రీనాథుఁడు 'సృష్టికందెఱ' యని గ్రహించియుండు ననుట విశ్వాసయోగ్యముగ నుండును.

వ. ... భవుని ఫాలలోచను భగ్న భాగీరథీతీరభవను భక్తనిధి భక్తిభావను భావనాసులభస్వభావు భజింతుంగాక యని భవభయోదన్వదుత్తారయానపాత్రం బైన కాశీక్షేత్రంబునకుం జని .....

(3-224 నూ. ము.)

బకారాదిపదసంఘటితం బగు పైవచనభాగమున 'ఫాలలోచను' ననుపదము కన్పట్టుచున్నది. పూర్వముద్రణమునందును నిట్లే గలదు.

"నిర్ణిబంధన నిరుపాధి నిరవగాధ
నిర్నిరోధ నిరాఘాట నిరుపమాన" (కాశీ 3-174)

పదసంఘటనచాతురీధురీణుఁ డగు శ్రీనాథమహాకవి పూర్వోదాహృతవచనంబునందు 'భాలలోచన' పదము నే వాడియుండునా ? యని యాలోచింపవలసియున్నది.

"భవు భవానీభర్త భావసంభవవైరి
భవరోగభంజను భాలనయను"

నిత్యాదిగాఁ గల భీమఖండ (భీమ 3-83) పద్య మీ నాయూహకు హస్తావలంబన మొసఁగుచున్నది. ఇది శ్రీనాథుని శైలిస్వభావమున కవిరుద్ధ మగుట యేకాక యత్యంతానుకూల్యమునుగూడ భజించుచున్నదని తలంచుచున్నాఁడను. 'భాల' శబ్దము హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానశ్లేషనిబద్ధస్థలప్రయుక్తమై మార్పరానిదై వెలయుచున్నది.

"పసమీఱు నేవేల్పు భాలసన్నుతహేతి
యురుబల మదనాశనోగ్రవృత్తి" (హ. న. 6-62)

భాల శబ్దము వాచస్పత్యాదికోశప్రసిద్ధమును నై యున్న దని తత్పీఠికాకర్తగారు వివరించియున్నారు.

పైరీతి నాయూహాప్రయోగములను జర్చించి కవిప్రయుక్తము లని విశ్వసింపఁదగినట్లు పాఠములను నిర్ణయించి ముద్రణస్ఖాలిత్యముల నెల్లఁ దొలఁగించి కాశీఖండమును సర్వాంగసుందరముగా ముద్రింపవలసియున్న దని విన్నవించుచు నీవ్యాసమును ముగించుచున్నాఁడను.

చిత్రమాలికలు

రాజేశ్వరి. బి. ఏ., (ఆనర్సు)

కవి తానై సృజించుకొన్న వస్తువునందలి పాత్రలకు మనస్తత్వ శాస్త్రరీత్యా నవ్యత నిచ్చుట ప్రతిభావంతున కెంతసులభసాధ్యమో ఆద్యసత్కథలందలి పాత్రలకు మహాకవి ప్రతిపాదిత పౌరాణిక వాతావరణము చెడకుండ నవ్యతాముద్రనిచ్చుట యంతటి యసిధారావ్రతము. ఈవిధానమున పాత్రచిత్రణ మెంతప్రధానమో పాత్రపోషణమును అంత యనివార్యధర్మమే. పాత్రచిత్రణమున భావయిత్రీశక్తియు పాత్రపోషణమున కారయిత్రియు నధికముగ భాసించును. ఆ రెండు శక్తులును ఏకత్ర సంధింపబడిననే కాని ఆద్యసత్కథలందలి పాత్రలకు లౌకికహృదయ సంఘర్షణాచ్ఛాదనము నిచ్చుటకు వలనుపడదు. ఆ మహత్తరకార్యకలాప నిర్వహణమునందు కృతకృత్యు లనిపించుకొన్న కవులను వ్రేళ్ళపై లెక్కపెట్టవచ్చు. ఆవర్గమునకు చెందినవారిలో శ్రీ సెట్టి లక్ష్మీనరసింహముగారొకరు.

రాజా రవివర్మకృతమైన చిత్రపటములలో ఒక్కొక్క చిత్రమును చూచునప్పుడు ఒక్కొక్కవిధమైన భావావేశము కల్గినదనియు ఆ భావపరంపరల సమీకరణమే ఈమాలిక లనియు కవిగారు కృత్యాదిని తెల్పినారు. కాని ఈ మాలిక లన్నియు ఒకనాటి భావావేశమున ఆవిష్కరింపబడినవి కావు. పదునెనిమిదియేడుల యెలప్రాయముననే కవి ఈ మాలికారచన మారంభించి ప్రౌఢనిర్భరవయఃపరిపాకమువరకు (అప్పటప్పట) తద్రచనము అలవోకగా సాగించుచునే వచ్చిరట.

రవివర్మగారి చిత్రపటములు భావమునకు దీటైన చిత్రములు కాగా ఈ మాలికలు చిత్రములను దాటిన భావములు. మూర్తపదార్థాపేక్షారహితమై క్షణక్షణజాయమానచలత్సౌందర్యసంపదచే పాఠకుల హృదయభిత్తికలపై మరువరాని చిత్రములను కవివర్యుడే చిత్రింప

వలయును. ఆవిద్య కైవసమొనరించుకొన్నవారిలో నొకరగు శ్రీ సెట్టి మేష్టరుగారు ఈ చిన్నికావ్యమున దానిని ఋజువుచేసికొనిరి. కావ్య మంతయు చదువనక్కఱలేదు, అందలి ఏయొక్క ఖండికను చూచినను చాలు, అద్దానిని చాటి చెప్పుటకు.

ఈగ్రంథమందలి మాలికల సంఖ్య యేఁబదినాల్గు. వానిలో నధిక సంఖ్యాకములు పసగల శృంగారమునకు గీటురాళ్లు. అసలు కవివర్యుని జీవితమే ఒక శృంగారరసపుంజ మఁట. కావ్యమునం దడుగడుగునను కవి యాత్మీయత మెఱయుచునే యున్నది. కవి తానై యావిష్కరించిన భావ ప్రదర్శనముపట్ల నాత్మవంచన మించుకైనను చూడము. ఆర్భాటము లేని శైలి, అతిశయోక్తులు లేని పలుకుబడి, అతిమాత్రమైన మాధుర్యము ఆకవిత్వమునకు నొరవళ్ళు దిద్దినవి. అంతియకాదు; ప్రసిద్ధపదములతో కూడిన యలఘూక్తులు రచనకు ప్రసాదమును ప్రసాదించినవి.

ఇందలి ప్రతిమాలికకు నిరువదినాల్గు పంక్తులు కలవు. అందెత్తిన ప్రాసము నెత్తుకొనలేదు, చెప్పినభావమును చెప్పలేదు, చెప్పఁదలఁచిన దానిని విడువనులేదు. అవన్నియు మాలికారూపముననే యున్నను అయ్యవి సుదీర్ఘములు కాకపోవుటవలనను తద్గతమైన ఛందస్సు ప్రక్రియా వైవిధ్యసముల్లసితమగుటవలనను చదువరులకు విసుపుపుట్టింపవు, సరికదా ఔత్సుక్యజనకములుకూడ నగుచున్నవి. అదికాక యొక్కొక్కరకమైన మాలికతో కవి ఒక్కొక్కవిధమైన రసోచితమగు ప్రయోజనమును సాధించినట్లు తోఁచును. వీణాక్వాణపాణింధమంబైన మృదువాణి వాణి రూపును, దమయంతి శృంగారరామణీయకమును, రత్నావళీవసంత సేనాది యువతుల శృంగారభంగిమలును ఉత్పలమాలికలకు కానుక లైనవి. మత్స్యగంధీ రూపగంధమును, శృంగారసర్వస్వమును కైవస మొనరించుకొన్న వలపులపతాకయగు రాధిక చిత్రమును, మనోరమా మనోహరాకారమును చంపకము లందుకొన్నవి. నాకమృగీనేత్రలలో

పేరుగన్న నట్టువరాలు తిలోత్తమమాత్రము పంచచామరములో ప్రదర్శించఁబడినది. ఉత్తుంగతరంగములతో కాలాబ్దముఁలీల గర్జిలుచువచ్చు గంగాప్రవాహాది ప్రళయదృశ్యములు శార్దూలములతో ప్రతిభటత్వము నందినవి. అట్లే ఇందలి ఛందస్సు సాభిప్రాయమై భావోపలక్షకమగుటచే ప్రతిమాలికయు నొకవిధమైన ప్రత్యేకత నార్జించుకొన్నట్లు తోఁచును.

ఈమాలిక లన్నియు గతిగాంభీర్యము నార్జించుకొన్న భావప్రధానములే. తత్ప్రతిపాదనమున కవికి చిత్రపటములు నిమిత్తమాత్రములే యనక తప్పదు. ఈకవి ఔత్సుక్యమునకు ఆయువుపట్టైన కొన్ని సన్నివేశములను పురస్కరించుకొని ఒక ప్రత్యేకమైన వాతావరణములో తద్గతమైన పాత్రలకు రూపమునిచ్చి అతిమాత్రముగ రసభావములను చిలికించి విడచును. ఆ ప్రభావము పఠితల హృదయమున ఆవేశించి సరాసరి చెప్పని కథలోని కీడ్చుకొనిపోయి "రసముల్ చిప్పిలుచోట" విడచును. ఆవిషయములు చదువుట సాఁగిన యెంతసేపునకోగాని పాఠకునకుఁ దెలియదు. అనఁగా చదువుట ముగిసినను పాఠకునితో రసతత్పరత ముగియదన్నమాట. అట్టి కొన్ని ఖండికలను కొలఁదిగ పరిశీలింతము.

నికుంజ రాధ — యమునాతట రాధ

మధురభక్తి కించుమించుగ నటీసూత్రధారులు రాధామాధవులే యని బహుజనాభిప్రాయము. బ్రహ్మవైవర్తపురాణములో రాధ ప్రకృతి. మాధవుఁడు పురుషుఁడు. కాలవాహినిలో వారిగతులు మారుచు వచ్చినవి. ఆ ప్రకృతిపురుషుల లీల కాలాంతరమున గొందఱి కవుల దృష్టిలో కేవలము లౌకికానందముగా పర్యవసించినది. దాక్షిణాత్యుల కాఁబడువఱకు రాధామాధవుల ప్రణయానందము విగళితవేద్యాంతరమైన లౌకికానందమే. ఆయానందము భౌతికకక్ష్యాంతరములను గడచి యెటనో నిలచును. ఆస్థాయి సామాన్యుల కందునదికాదు.

రాధిక 'రసార్ద్రితను పేర్వడ్డ మానిని' మాధవునికై ఆమె యార్తి సడలువారనిది. మిసిమికల్గిన యా రసరాజు ఉపగూహనములో మలపులుతిరిగిన వాసంతలతిక రాధ. మాధవుఁడు వెనుకదిరిగిన రాధిక విరహాపడును. రాధికాహాసజ్యోత్స్నకు మబ్బు క్రమ్మిన మాధవుఁడు క్రుంగిపోవును. 'ఆ ప్రవిమలాధికసారికృత్యావగాహములు', 'అ ప్రేమా వినోదానూనభవమ్ములు' తేనియలూరు నారజపు వింతరహఃప్రసంగములు వారికే చెల్లినవి.

అసలు కృష్ణునకు శృంగారరసరూపము నిచ్చి తీర్చి దిద్దుకొన్నది రాధ. తానై సృజించుకొన్న ఆ యుదాత్తప్రణయవాహినిలో నిచ్చలు దేలియాడు కలహంసి యామె. తిథులన్నిట సంపూర్ణచంద్రికావికాస మొక్క పూర్ణిమకే యబ్బినట్లు కృష్ణవిరహసంతప్తహృదయ లందటిలో ఆరనానుభవయోగ్యత సంపూర్ణముగ రాధికకే దక్కినది. తరువాత కృష్ణుని ప్రేమరసామృతధార గ్రోలిన సారసలోచన లందఱకు ఆమె పెట్టినదే భిక్ష. ఆ ప్రణయపుతీపు లెట్టివోగాని సమక్షములో నున్న మాధవుఁడు పరధ్యానముగ నున్నను రాధిక విరహపడును. కావుననే ఆమె స్వాధీనపతికయయ్యు విరహోత్కంఠిత యగుచున్నది.

ఆ లతానికుంజములలో యదువంశమౌళికై యెదురుతెన్నులు చూచు ఒకనాటి రాధిక—హారపదాంగద ప్రముఖపాణియై, ఎఱ్ఱకలువ పూరంగుచీరతో తపనీయాచల మందిరద్వారము దాటి ఆ లతానికుంజములలో కృష్ణమార్గగతవీక్షణపంక్తులు ప్రాప్పక నిరీక్షణలో మున్గిపోయినది. నవవికసిత పుష్పనికుంజములలో కృష్ణుఁడులేని రాధ తావిలేని పూవు కృష్ణుఁడు రాడు ఆమెకు ఊరట లేదు. లతామతల్లికలు వెల్లి విరిసెనవి. మందసమీరణము వికసితకుసుమములకు చెప్పకొనమరిన చుట్టమైనది. అటు చూచినది రాధ— శారిక, మదనసూత్రములను స్వకీయశారికలకు తెల్లము చేయుచున్నది. గువ్వ, పావురము, జక్కవ,

నెమ్మి- అన్నియు; నొక్కసారియే వేసిన కేక లోకపెనుగొల్లుగా పరిణమించినవి. రాధికావధువు దేహవల్లి కుంచితమై కంపించినది. వెంటనంటిన గోపికలను కాదని కృష్ణుఁడు వచ్చుజాడ లేదు. అట నిలువలేక చకితకురంగిభంగి యొకతీరుగా యమునాతటికి భారముతో సాగినది.

అది యమునాతటి. హిమరసైకసైకతస్థలము. రాధిక విరహపడినది. “ఇప్పుడే బిరాన వత్తునని యేగిన ముద్దులకృష్ణుఁ డేటికే వృధా జాగుసేయుచున్నాఁడు. తపనుఁడు క్రుంగినంతనే తప్పక వత్తునని శపథము చేసినాడు. అక్కటా! జామయినం జనుదేరఁడయ్యె” అని రాధిక బాధపడినది. కాని కుపితమాత్రము కాలేదు. అది ఆమెలోని ప్రత్యేకత.

విరహవ్యథాభరవివశాంగియై సఖిని బిలిచి ‘చెలీ! వెన్నుఁడు కఠినుఁడు కాడు. కృపగలవాఁడు’ అన్నది. ఎంత యోగ్యమైన భావము. అప్పటిన ప్రబంధనాయికలవలె ప్రియుని దూషణమును, అంతతో నాఁగక పరదూషణకును, అంకించుకొనలేదు-‘అపరిమితానురాగమున నా లలనా పంచబాణుని గోరి గొల్లపడఁతుకలు తిరుగులాడుచుందురు. కాని సఖి! మాధవుడు తనంత తాను చపలుఁడు కాఁడు’ అన్నది ఇంచుక భారముతో. ఆమాటలలో ప్రియునిపై నమ్మకము, ఆ మాటల మాంద్యములో తన విరహభారము, తోడి వల్లవీకాంతలపై సానుభూతి తొణికిసలాడుచున్నది. అంతియే కాదు, అచ్చమగు ప్రణయమున ‘మగఁడింతులకు చనవిచ్చి పుచ్చుకొన్నను’ మనవచ్చునని ధ్వనింపఁజేసి తన ప్రేమకు నుత్తమత్వమును సంపాదించుకొన్నది రాధిక.

ఊరకే- ముమ్మరమైన తాపమున మ్రగ్గినది. మరుక్షణములో నాయుదాత్తత్వము స్వార్థస్పర్శకు లోనై గుణీభూతత్వము నందినదేమో యనిపించును. తనలో తలపోసికొనినది. “తొలిసంజ విరిసేటి” పూల సౌరభవమును తలయెత్తి తలఁపనే లేదు. ఈ నిశీథినీ యమునాతరంగముల సాయుగముకూడ భంగపడవలసినదేనా. ప్రణయార్ద్రహృదంతర

సీమయందు తపములెన్నో చేసి నిను గడించుకొని నేడు చేతులార వల్లవీ కాంతల కిచ్చుకొంటినే', అని రాధిక గాసిలి కందువారి, యమునాతటి వీడి సాంద్రచంద్రి కదళీపాళింతేందు కాంతస్థలిలో కాలాడక యటనే నిలిచిపోయినది. వేణువు సవ్వడిమైనను లేదు. ఆ లీలానిర్జిత మన్మథుని తలచుకొని 'తెలియవైతివిక దా,...అలనాటి దృఢమానమానస ప్రమదార్థభావములను' అని ప్రేమాశ్రువులు తోరంబుగా జాలువారి వాపోయినది.

సైరంధ్రి

సురాపాత్రిధారిణియై కీచకునికడకుఁ బోవు ద్రౌపదిచిత్రమును చూచునప్పటి కవిహృదయభావసంచలనము ఈ మాలిక.

లౌకికదృష్టితోఁ గనుక భారత ద్రౌపదిని చూచితిమా, ఆమె బ్రతుకే ఒక దుఃఖసాగర మనక తప్పదు. ఏజన్మలో చేసిన పాపమో కాని తత్ఫలానుభవమునకే ఆమె భరతవంశము చొచ్చినదేమో యని పించును. ఆపరితప్తహృదయమునకు ఆరమున మానవసహజమగు వాంఛ యేదైన నున్నయెడల నది ప్రతీకార వాంఛ తప్ప అన్యము కాదు. ద్రౌపదీ జీవితదుఃఖసాగరమున ముఖ్యముగా మూడు సుడిగుండములు పొడసూపినవి. ఒకటి వస్త్రాపహరణఘట్టము. రెండవది కీచకునిచే పరాభవింపఁబడినసన్నివేశము. మూఁడవదియుపపాండవవధ సందర్భము. ఈమాలిక ద్రౌపది రెండవ సుడిగుండముఁ జేరబోవునప్పటిది.

అస భారత ద్రౌపది నిత్యచైతన్యమూర్తి. ముగ్ధత్వముపేరిట జడత్వమును వహించుట యామెకు చేతకాదు. పాతివ్రత్యముపేరిట పతులకు పిరికిమందు లిచ్చుట గాని, తానై యవినీతికి ప్రోత్సహించుట గాని తుదకు సహించుట గాని యామె యెన్నఁడును చేయలేదు. యాజ్ఞసేని శీలము ఒక్క వాక్యములో చెప్పవలయునన్న ఋజువర్తనమే పాతివ్రత్యమని ధర్మసూత్రములలోని పాతివ్రత్యమును మాటకు వివరణము, అనవలయును.

కీచక పరాభవాగ్ని హృదయమును దహించుచున్నట్లు నోరుమూసికొని పడియుండక సమయభంగముకానితీరులో పతులకు విషయ మెఱింగించినది. ధర్మజునకు తెలియునట్లు చేసినది. అర్జునునకు సూచించినది. పతుల శక్తులామె యెఱుఁగనివి కావు. వారు ధర్మైకబద్ధులు. అప్పట్టున నామె యాశ ఒక్క భీమసేనునిపైనే. భీమునకు విషయము సామాన్యముగ తెలిపి యూరకుండనులేదు. హెచ్చరించి పురికొల్పి శాసించినది. ఆ హెచ్చరిక భీమహృదయమున నేమూలనో అణచిపట్టిన నాఁటి పరాభవాగ్నికి ఆజ్యధార. తోడనే దరిగొన్న భీషణ హుతాశనకీలమైనాఁడు భీముఁడు. ఆసన్నివేశముయొక్క ఫలితము ఇంచుమించుగ నాఁడు కీచకుని చంపుటకుఁ బ్రతిన పట్టించినట్లైనది. అట్టి ముమ్మరమైన దుఃఖావమానములలో ఘోరప్రతిజ్ఞలు పట్టుట ద్రౌపదికి చెల్లిన యలవాటు. అవి తీర్చుట సమర్థుడైన భీమునకు సాగిన పరిపాటి. అసలు భీముని యండ జూచుకొనియే యామె అట్టి సాహసములకు పూనుకొనుట.

కీచక వధోపాయము నిర్ణయించుకొని వెనుకకు మఱలినది ద్రౌపది. ఎంత కట్టుదిట్టము చేసికొన్నను కార్యము సాగువఱకు నమ్మకము లేదు. ఎఱిఁగియు సుధేష్ణ ద్రౌపదిని కీచకాంతఃపురమున కంపును. గంధగజేంద్రతుల్యబలగర్వ సమేతులైన పతులేవురు చెంతనుండియు నప్పట్టున నామెకు లేనివారే యైరి. కీచకుఁడా కామాంధుఁడు. చెనటి. అప్పటికే సుధేష్ణను చూచునెపమున వచ్చి యేవేవో వెడమాటలాడి వెడలినాఁడు. అట్టివాని గృహమే తాను చేరిననాఁడు 'వాఁడు రేఁగక మానఁడు' అని యెఱుఁగును ద్రౌపది. కాని గత్యంతరమేదీ? కంచెయే చేనుమేసిన దన్నట్లు ఎవరి దరిజేరి మానము కాపాడుకొనఁ దలంచినదో ఆ యేలిక సుధేష్ణయే తానై యాపని కంపినది.

పన్నగడ సాగువఱకు నమ్మకము లేదు. "భీముఁడు రానిచో !" ఆమాట తలఁచికొన్న హృదయము కంపించి ఆ సబలకు నబలత్వమే ప్రత్యక్షమైనది. తనపని క్షణములో నేమికానున్నదో చూచి చూచి యాపని కేగుట సాహసమే. మహావిపత్సంకటము నెదుర్కొనుటకు పానపాత్ర నందుకొనినది. కంపించు చేతులు, తడఁబడు కాళ్ళు, దిగజారు హృదయము, రాజసూయాధ్వరమున నవభృథస్నానముచే పవిత్రమైన శిరోజములు దుశ్శాసన హస్తస్పర్శచే నిదివఱకే అపవిత్రమై విశీర్ణమై కటిని జిక్కుచీఁకటులు గావించినవి. మహారాజ్ఞియాజ్ఞ–పోక తప్పదు–ఏకాకిని. పుట్టిననాఁటినుండి నేఁటివఱకు 'తనుమునుబడ్డ బన్నములు' ఒకదాని వెనుకగా నొకటి స్ఫురణకు వచ్చినవి. అక్కటా ! బాల్యమున కన్యగా నున్నప్పుడు పెండ్లికాదనెడి చింత– తరువాత ఐదుగురి కిల్లాలినై చిక్కుపడు టెట్లనెడి చింత– అని తీర మాయజూదము– తరువాత వస్త్రాపహరణమే. 'పంద్రెండేండ్లు తేజోబలప్రాధాన్యమ్ము గలట్టి రాచకొడుకులు ధర్మంబని కాననేగ' నట తగని యిడుమలు పడి నేఁడు సనాథనయ్యు అనాథనై విరటుని కొలువులో నీచుఁడైన కీచకుని పాలబడవలసి వచ్చినది. మరల ఆ శ్రీకృష్ణుఁడే గతి. కృష్ణా ! ద్వారకావాసా ! కృపాసాగరా !" అని ఆక్రోశించి, ఆభీమసేనుఁడిది విన్నను లేవడాయనుకొన్నది. భీముఁడు లేచుటయే కష్టము కాని లేచెనా కార్యము సాగును. అసలు ఆ లేచుట యెట్లనునదియే ప్రశ్న. 'నిన్నటి సంగతి నేఁటికి ప్రాతపడ్డదేమో ! ఆయుద్రేకము చల్లారెనో', "ప్రతిజ్ఞ చెడు ఎట్టుం బూర్వకష్టంబు లింకొకమాఱొందక తీరదు" అని అనుకొన్నది అప్రయత్నముగ. దీర్ఘముగ నిట్టూర్చినది. బహుశః అలనాఁటి జయద్రథుఁడు మరల స్మృతిపథమునఁ బడినాడు కాఁబోలు. దుఃఖము వెల్లుబికినది. బాష్పధారలు దృష్టినిరోధము గావించుచున్నవి. కదలక తీరని సమయము. "సింహమున్న కడం జేరు కరేణువట్టులు అతి మందంబైన యానంబు సాగించిన" దఁట ఆ సాధ్వి.

దమయంతీ హంస సంవాదము

ఇది దమయంతి హంసిని బట్టి హృదయగుంఫితమైన ప్రియుని విషయమై ప్రశ్నోత్తరములు జరుపు రసవద్ఘట్టమునకు భావచిత్రము.

దమయంతి యచ్చుకదీరిన బ్రహ్మగారి చేతి చాతుర్యనిదానము. ఈడేరిన రాచబిడ్డ. నలుని గోరిన నలినానన. అవ్యక్తమైన వలపుటెద లోలోన రొదసేయు క్రొన్నవయసుసుందరి. లలితోద్యానమునఁ బూలలోఁ బూవై సంచరించు హంసిని ప్రీతిమెయి పొంచి పట్టఁబోవును. అది సామాన్యపురాయంచయా! నలునికడనుండి వచ్చిన దూతిక. దౌత్య నిర్వహణమున శుచిముఖిచిత్రరేఖాదులను మించిన నెఱజాణ.

హంసికార్యనిర్వహణము అత్యద్భుతము. తానా కార్యార్థినియై తనుదాన దమయంతికడకు వచ్చినది. అది యెఱుకపడుటకు వీలా! తటస్థభావము వహించి దమయంతిని జూడనట్లే యందు సంచరించుచున్నది. విదర్భరాజపుత్త్రి చాతుర్యము కలదియే కాని దౌత్యపులొల్యముల నెఱుఁగనిది. ఇంతకును నామె దౌత్యము నందవలసినది. అందవలసినవా రందలి సారస్యము నేకాని, యందించుటలోఁ జమత్కారముల నెఱుఁగుట యరుదు. పాపము! హంసిని బట్టఁబోయినది. నెఱజాణ పులుఁగురాణి తటాలున మింటిపై కెగసి యందనియెత్తున నిలిచి నెమ్మియతయు దమయంతిపై నిడి, 'యోహో! చలనేత్ర! నా ఱెక్కలకొసఁ గల పసిఁడి నపేక్షించి నన్నుఁ బట్టఁ దలఁచితివా?' యని యారాకుమారిపై దోషారోపణ చేసినది. అంతతో నూరకుండక 'మఱి నీతనూ కాంచనమందు వాంఛపడి వచ్చెడివారిమాట యూహించితే' యని మిక్కిలి నేర్పుతో ముందటికాళ్ళకు బందము వైచినది. హంసి పేర్కొనిన దమయంతివాంఛ తనఱెక్కలకొసఁగల పసిఁడిమాత్రమే. మఱి యా హంసియుద్దేశించిన తమయంతీసంబంధమైన వాంఛ యామె (దమయంతి) తనువంతకును జెందినది. ఇఁక మన సన్నమాటయు నందు గతార్థమే.

ఆ భావావిష్కరణ మట్టిది. మొత్తముపై హంసి యెత్తుకొనిన దమయంతీసంబంధమైన వాంఛకు విషయ మూ మసర్వస్వము నని.

దమయంతి యప్పటికి హంసియొక్క యాగమనరహస్యము నెఱుఁగకపోయినను యుక్తికిఁ బ్రత్యుక్తి నెత్తఁగల్గుచాతుర్యము కలదియే. కోడనే "మరాళమ! నీ సువర్ణ మాసించుట లేదు నీరములు క్షీరములు వేర్పడ జేయు నీవు నా మనసు యుఁ జెడ్డను నేర్పఱచుటమాత్ర మెఱుఁగవే" అనినది. ఉక్తిమాధుర్యము యుక్తిచాతుర్యము రెండును నొకదానికొకటి యీడుతీయని సమాధానము. హంసి చెప్పినట్లు తను నెల్ల బంగారమైన దమయంతికి హంసి పోర్క్కగుసిడి యొకలెక్కయా? ఇఁక రెండవవాక్య మతిచమత్కారవాము. 'నేర్పుగలదానవు నీవు ప్రసిద్ధురాలవు కదా! ఆ నేర్పు నా సామాన్యస్వభావము నెఱుఁగుటకైనఁ జాలలేదా?' అని హంసిని ప్రశ్నించి యుప్పు తీసుకొనినది.

ఆ సమాధానములో దమయంతిగట్టితనము హంసి కవగతమైనది. వెంటనే మఱికొంత గడుసుతనము వలంబించి స్వాభాస్తిసూచనముగ "దానవరో! నెన్నడలందు నీకు మాయంచకొలంబువారలకు నారన్నిసైరము. కావునే నన్నే వంచన చేసి పట్టుకొన వచ్చితివి. ఇంత యెఱుఁగవా?" అని విదర్భరాజపుత్రికి హంసకులంబుతోడి బాంధవ్యవైరుధ్యాభసమును నిపుణముగ నెఱిఁగించినది. ఆమాటలలో దమయంతి నిగూఢ నీవు హంసదకలు గలయందక నని చెప్పుచు నాయందము మానుండియే నీకు సంక్రమించిన దనుటలో గర్వరేఖ యుంచుక మెఱయించినది. ఆ భావగాంభీర్యము దమయంతి కవగతమైనది. నడకలోసామ్యమునకే యింతగర్వమా యనికాఁబోలు దమయంతి యలఁతిగ నవ్వి "మీనడకలకు సరి లే దని సృష్టికర్త మన్నించుచునుండ మీ పయి నే పగగొందునె; నిన్నుఁబట్టి నే పెంచఁదలఁతుర" మ్మనినది. హంసి రాకుమారిచూపిన ప్రతిబంధిరచనాచాతుర్యమున కబ్బురపడుచు సమయము చూచుకొని యుత్తరరంగమునకుఁ దెర నెత్తఁదలఁచి "నీవు నన్నుఁ బట్టి నీకడనే నిల్పుకొనిన"* అని కొంచె మాఁగి

యామెవైపు చూచి, మరల నాఁగి యాతురత రేకెత్తించి- "నలుఁడను నృపుం డొకఁడు నిషధావని నుండు (నీకుఁ దెలియదు లే.) అతఁడు నన్నుఁ బ్రేమించిన పిట్టము. అట్టి మా చెలిమిని బలిమిగాఁ దెగ తెంపు చేయ నెంచితివే!" అని యయ్యాదనపుంబను నెఱిఁగి దమయంతీహృదయబాంధవునితోఁ దనకుఁగల బాంధవ్యమును జెప్పి యతఃపూర్వమే నిక్షిప్తమైన వలపుబీజమునకు జీవము చిలకించి విడచినది.

దమయంతి రాచరికపుఁజాతుర్యమున కీయెత్తుగడ స్థాయి యందినదికాదు. ఆమె హృదయరాగవిపంచీరాగము నలనామస్మరణముతోఁ బంచమస్థాయి కెక్కినది. ఆశ్చర్యముతో "నెట్టెటూ! జగత్పంచశరుఁడు నైషధుని ప్రాణపదంబవె! రావె! నిన్నించుకైనను గసి పెట్టనుకదే! దిగిరాఁగదె, మత్సంచితపుణ్యసంచయముచాపునఁ దోఁచుచు నుంటివి" అన, నాపగయానకట్టు తెగ నాపగరానివిధంబునఁ బాఱినట్లు వేఁపువాహిని వెల్లువయై పాఱినది. ఆ ప్రవాహపుటొడుదొడుకులలో హంసి విదర్భరాజపుత్రి కట్టంతయుఁ గూడఁగట్టుకొనినది. కొలికెలో ముడిపడిన దమకొని "అమ్మయ్య! నలరాజుదూత యేతెంచినకార్యమైనట్లే" యని సిబ్బరపడినది.

అహల్య

ఇది రామపదధూళిచే నహల్య శిలారూపము వీడి మానవరూపమునం దున్నప్పటి చిత్రమునకు భావము.

అందాలరాశి యహల్య. వహిఁగల యందకత్తియలమాటల కేమి యప్సరోమహిళలలోనసేనియు నామెకు సరివారు 'నహి' యఁట. ఆ సొగసు నారసి హరిహరప్రభాకరులు మనోవికారముల నందిరఁట. ఆ తహతహపాట్లను నతిశయోక్తికి విడచినను అహల్య యందకత్తెయనుట స్వభావోక్తికి దూరముకాని మాట.

గౌతముఁడు 'వసిష్ఠుని వాక్యప్రకార' మహల్యాకరగ్రహణ మొనరించి గృహమేధి యైనాఁడు. రూపమునకు వన్నె దెచ్చు గుణవతి

యహల్య. "పతి యేరూపము దాల్చిన దదనురూపం బైనరూపంబుతో" నాతనికి సరియగువాటము నేర్పఱచికొనినది. బ్రహ్మజ్ఞానియైనపతికి సౌఖ్యముఁ గూర్చుటలో నాసతి కొకతృప్తి. తదీయపదసరోజములరజము పరుంధతివోలెఁ దలఁదాల్చి యనిర్వాచ్యమగు నానందము నందును. పతి యలసిన నామె యనురాగము మందమారుతమై తద్గ్లాని వాపును. ఆ తుహినకరాస్య తూరుపు వేగకమున్నె స్నానమాచరించి భర్తృహితవుఁ గోరి బాలచంద్రు నవహళింపఫాలభాగమునఁ గుంకుమరేఖ దిద్దును. దేవపూజసల్పు హృదయనాథునికై రమ్యసుమమ్ముల సేకరించును. పతి రాకమున్నె శుచియై దేవతాగృహమున ధూపదీపముల నమర్చును. తనిసి తనియించు సింధుహృదయముతో నహల్య దేవతాగృహములో నొక దేవతయై విరాజిల్లును.

ఆ నొసటి కుంకుమరేఖ సొంపును దలయెత్తిచూచిన పరపురుషులు పసిబాలురే యగుదురో, యారామ్యసుమమ్ముల నేరునప్పటి యామె చెలువమును జపలచిత్తముతోఁ గాంచిన మగవారు రూపరిపోదురో యనిపించును. ప్రత్యూషము మునివాటికారామసుమమ్ముల నేరు నహల్యపైఁ దన కరగ్రహణప్రసారము గావించిన యాపతివ్రతామతల్లి కినిసి 'నీ పరిభ్రమణము చాలు నిఁక నాఁగు' మని యెక్కడ శాసించునో యని దినకరుఁడు మందముగా సాఁగునట్లు తోఁచును. ఆ ప్రాంతభూరుహముల నానుకొని పసుల తఱియార్చు నహల్య ప్రసన్నవదనముఁ గాంచిన జన్మజన్మాంతరపాపఫలము వాసిపోవునఁట.

గౌతముఁడు బ్రహ్మజ్ఞాని. అహల్య యానందమయి. అతఁ డాశ్రమవాటి గోవత్సములను వాత్సల్యము మీఱ నిమురును. ఆమె బాలహరిణములఁ జేరఁ దీయును. అతఁ డటనటఁ దిరుగుమార్జాలమూషికములకు నీవారాన్నకబళ మిడును. ఆమె శుకశారికలకుఁ జదువుచెప్పుచు బర్హిసంఘములను మురిపెమును గఱపును. గౌతముఁడు సమిధల కరుగ నహల్య నీళ్ళకడప చేకొనును. అతఁడు నిత్యాగ్నిహోత్రము వేల్చును.

ఆమె పాకకళలో నైపుణి చూపును. నాఁటి యహల్యాగౌతములవాటి శాంత్యానందముల సంగమవాటి. ఆ ప్రణయము నేకైకకామానుభవ నిబద్ధము కాదు, మఱి, రజోగుణలేశము సోకని సాత్త్విక ప్రేమసంపద.

స్త్రీత్వము చిక్కనిది. అందును భారతనారీమణిశీల మతికోమలము. ఆశీలము కళంకితమైనపట్ల నవి యితరుల తప్పైనను బారపాటైనను, బాల్యమైనను, జాప్యమైనను శిక్షమాత్ర మొక్కటే. అది స్త్రీయే తానై తెలిసికొని యనుభవింపవలయును. అందుచేతనే యా శీలమున కంత విలువయు మహత్త్వమును వచ్చినవి.

ఆమె పవిత్రాంతరాత్మ పుణ్యావిష్కంచీనాదమున నెటనో యుపశ్రుతి ధ్వనించినది. ఎవరికో కల్గిన పాపఫలితము అహల్యను గట్టివఁడిచినది. జంభారివాంఛలోని యనౌచిత్యము, గౌతమునిచ్ఛలోని కాఠిన్యమును, బలీయమైన విధియు నహల్యను గండశిలను గావించినవి. అనంతమైన కాలవాహినిలో వాసరములు నెలలు వత్సరములు నెన్నో యజ్ఞాతముగాఁ గడచిపోయినవి.

* * *

శ్రోవశెప్పిన పూర్వపుణ్యసంచితవృష్టికొంక మొకటి కాలవాహినిలో నరవిచ్చినది. ప్రాంతమైన రామపదధూళి సోకి రాతి నాఁటి యవస్థములు రాఁజొచ్చినవి. గుండ్రతిపై నామె హస్తము తెగబారినై పవిడమై నెఱిమబ్బునుబోలె వేకి మెప్పినదఁట. ఫాలభాగము చంద్రునిలోఁ బాతికపాలై సగబాలై పూర్ణబింబమై యమరినదఁట. కన్నులు వాతెఱ నాసిక మొదలగు నవయవములు క్రమముగాఁ "గళాచాతురిలోఁ శిల్పము సల్పిన చక్కని రాతిబొమ్మయే నాఁటిగ నైనయట్లు" చెలువము నందినదఁట. అవతారమూర్తి లక్ష్మణునకు క్షణమాత్రము సర్వము మఱచి యబ్బురపడినాఁడు. పరమేశ్వరుఁడు శ్రీరామచంద్రుని దూసన సీమపై నల్లన లేలనవ్వొకటి మెఱసిన.. బహుశః మూసగ్యాంతర్యామి

'కలఁగని యంత మేలుకొనినప్పటియ'ట్లహల్య కనుఱెప్పలు మెల్ల మెల్లఁగ నల్లలాడినవి. అది జాగ్రత్స్వప్నములకు మధ్యావస్థ. హృదయపీఠిలో నేదస్వతంత్రినో స్పందించినది. పరిసరమంతయు దివ్యతేజోమయము. ఆమె కన్నులనుండి యెడతెగని బాష్పధారలు జాలువాఱుచున్నవి. అది దుఃఖమో సంతోషమో యెవరికెఱుక. చేమోడ్చి పులకితగాత్రియై భక్తిపారవశ్యముతో నాదివ్యజ్యోతినిఁ గూర్చి యేమేమియో పలికినది. ఆకంఠధ్వని మాత్రము పరమాత్మతో నెడబాటుగన్న జీవాత్మ యార్తినలెఁ దోఁచును. "ఓ గుణాభిరామ! విశ్వామిత్రజాయమానకృపతో (మరల) నన్నొకయింటిదానిగఁ జేసితి" వెందులకన్నట్లు స్పష్టముగఁ జూపినది. కఠినబంధనములకుఁ గందువాఱిన కోమలజీవితముకంటె జడత్వమే నయమనిపించినది కాఁబోలు. అణచిపట్టిన యావేదన మాఁగక యుద్రేకరూపమున నుగబాఱినది.

మఱుక్షణములో మూర్ఛ క్రమ్మినది. అహల్య పూర్తిగ చైతన్యవతియై లౌకికదృష్టితో రామలక్ష్మణులను జూడ వారు ముద్దులు మూటగట్టు చిన్నవాలురే. వాత్సల్యముపొంగార నామె కల్యాణోన్ముఖుఁడైన రాముని జేరఁజీరి "బిడ్డా! పెండ్లికొడుకవుక" మ్మని దీవించినది.

ఇట్టి యిందలి శీర్షికలన్నియు ధ్వనిగాంభీర్యసముల్లసితములై యొకదానికొకటి యీడుతీయని తీరుగా నున్నవి.

ఇందు వాడుకలోనున్న కొన్నిపలుకుబడులు తగుమాత్రము సంస్కరింపఁబడి క్రొత్తశక్తిని గడించుకొన్నవి. 'నోకళ్లకు హృది గుచ్చినట్లు- మిసమిసలాడునట్టి మీసము- గొప్పలేదో చెప్పను గాని నైషధుని పాటిలేదా?- మన్మథుని పంచాంగంబు దున్నవా!- మగకచ్చ కట్టుకొన్నను- బుడబుడక్కల వేసమునటుల్- బొజ్జను గోఁచువిపడలు'- మొదలగునవి.

ఒక ఖండికలో నాయకుఁడు 'రసికతయందు నూత్నమకరధ్వజుఁడఁట- ముక్కాకం జెందిన యొక సొగసులతాతన్వి ప్రచండమైన భాస్వంతుని యెండవేసిమికి వాడిన మవ్వపుఁదీఁగెయఁట'- ఒక పరితప్త హృదయమును వర్ణించుచు "గజగజలాడు మేను నధికంబగు నార్తికి గుర్తులై చెలంగ జమునిభంగి నేడ్చె" ననినాఁడు.

అటనట శ్లేషచమత్కృతికూడ మెఱసినది. సముద్రగర్వాపహరణము శీర్షికలో నది స్పష్టము. శ్రీరాముఁడు రత్నాకరుని దారి యిమ్మని వేయిరీతులుగఁ బ్రార్థింప సముద్రుఁ "డస్తినాస్తి" యనక మౌనముద్ర వహించును. శ్రీరాముఁడు కోపోద్రిక్తుఁడై "నిలువెల్ల విసము భంగంబుల్ సదా చేయు జీవనమున్నఁ గలుషాలవాలము- దోషాచర దర్శనంబుననె యుప్పొంగుఁ గదా" యని శ్లేషగర్భితముగ నిందించును.

ఇఁకఁ గొన్నికొన్ని చోట్ల భావము లపూర్వములే కాదచుంబితములుఁగూడ. దమయంతి లేఖ వ్రాయునప్పటి యామె మోము మసరేగిన నవ్యమోమఁట! పోవ నిష్టము లేకయుఁ బోక తప్పనియవస్థలోఁ బోవుచున్న దమయంతి గమనమును వర్ణించుచు 'మందయానముఁ దక్కమఱొండురీతి గమనంబు నెఱుంగమి సాఁగుచు సాఁగుచు నేఁగిన' దఁట. ఆ సాఁగుడులో సనిష్టత స్పష్టము. నిరస్తభూషమైన మనోరమ రూపము 'పుష్పతతులనెల్ల రాల్చిన మవ్వపుఁదీఁగ' యఁట!

"శ్రీ సెట్టిమేష్టరుగారు" లౌకికమనస్తత్వములను బ్రదర్శించు పట్లఁ జూపిన శిల్పనైపుణ్యము రసికులచేఁ దల లూపింపక మానదు. అట్టివి కొన్ని.

ఆకాశవాణి పలికినది. శకుంతలాదుష్యంతులకుఁ బునస్సమాగమము సిద్ధించునమయ మిది. అప్పుడు దుష్యంతుఁడు శకుంతల నింతవఱకు గాసి వెట్టితినే యని పశ్చాత్తాపసంకలితదుఃఖమును మరల నామె సాన్నిధ్యభాగ్యము లభించినందులకు సంతోషమును నొక్కసారియే

పొందును. శకుంతల భర్తృతిరస్కృతయై క్రుంగినహృదయమును గుది పట్టి గృహోన్ముఖి కానున్న సమయములోఁ గలరూపమెఱిఁగినఁ బతి సన్మానము లభించును. కనుకొలుకులలోని దుఃఖాశ్రువులు జాఱక ముందే యానందాశ్రువు లందుఁ గలిసిపోయినవి. ఇంతకుఁ గారణ మంగుళీయకమని తెల్లమైనది. శకుంతలాదుష్యంతు లానందాయత్త చిత్తులై యొకరినొకరు వెట్టిగఁ జూచుకొనుచుండిరి. మిక్కుటమైన భావభరముచే నోట మాట రాదఁట. అప్పుడు కవి "ఈ రింగల్ దెచ్చిన యుంగరము తాఁ జేబూనియున్ దానివృత్తాంతం బామెకుఁ జెప్పఁజాలఁ డతఁ డాతన్వంగియున్ దానివృత్తాంతం బాతని దెల్పనుం జదుగలే దయ్యారె! యయ్యిద్వురకున్ గొంతుల్ సాధ్యముగాక వృక్కలకె వాక్కుల్ నేర్పి రొక్కింతగన్" అని యాసన్నివేశము నతిమాత్రమనోహరము గావించినారు.

బాలకృష్ణుఁ డను శీర్షికలో- యశోద మాతృత్వము పొంగారఁ జిన్నికృష్ణుని జేరఁదీసి ముద్దాడుచుఁ జేరువనేయున్న రాధను జూచి "ఓసి రాధ! మేనల్లుని సంబరపడుచు నారయుటే యనుకొంటివేమి? నేఁ డెల్లి కుమార్తె నోర్తు కని యీవలెన్ సుమీ!" అని మేలమాడును. రాధ యలఁతిగ నవ్వుకొని "ఏమి యల్లుఁడ యత్త యత్త యని యందువు నత్తిగ నిందుకోసమా" యనినది. ఇదియొక మనోహరమైన సన్నివేశము. యశోద భావము రాధ యెఱుఁగును. రాధ ప్రత్యుత్తరము లోని మర్మము యశోదకుఁ దెలియదు కృష్ణుఁడు రెండును నెఱుఁగును. చదువువారును నాభావద్వితయము నెఱుఁగుదురు. దీనినే యాంగ్లమున డ్రమెటిక్ ఐరనీ (Dramatic irony) యందురు.

"శ్రీ సెట్టి మేష్టరుగారి" రచనలో నిట్టిచమత్కృతు లెన్నియేనిఁ గలవు.

కుమారసంభవము - పార్వతీ శీలచిత్రణము

శ్రీ బొడ్డుపల్లి పురుషోత్తము, ఎం. ఏ,

శీలచిత్రణము విశిష్టమగు కావ్యశిల్పము. ప్రపంచవాఙ్మయములను సమగ్రముగ సమీక్షించిన సారస్వతేయులు త్రివిధములగు శీలచిత్రణవిధానములను నిరూపించిరి. అందు మొదటిది జాతిలక్షణవిధానము, రెండవది ఆదర్శ శీలచిత్రణము, మూఁడవది యథార్థ శీలచిత్రణము. ముఖ్యముగ కవిమూర్ధన్యుల మధురసృష్టులయం దీమూఁడు విధానములు పరాకాష్ఠ నందెను. వారే వ్యాసకాళిదాసషేక్స్పియరులు. ఇందుఁ గాళిదాసు గావించిన యాదర్శ శీలచిత్రణము నవలోకింతము.

కాళిదాసు శైవుఁడు. అతని మతము శైవాద్వైతము. పార్వతీపరమేశ్వరు లాతని కిష్టదైవతములు. ఈ సృష్టియంతయు తత్స్వరూపమే. ప్రకృతియే పార్వతి. పురుషుఁడే పరమేశ్వరుఁడు. కాళిదాసు తన ప్రథమకావ్యమగు ఋతుసంహారమునఁ బ్రకృతిని వర్ణించెను. అందుఁ బరమేశ్వరీచరణమంజీర వినాదముల నడుగడుగునకు నాలించినాఁడు. ప్రప్రథమమున మానవునకు గోచరించునది ప్రకృతిమాత్రమే. జ్ఞాననేత్రము విప్పుటకు మొదలుపెట్టినచోఁ బురుషుఁడుగూడఁ గానవచ్చుచుండును. మొదట ప్రకృతియుఁ బురుషుఁడును భిన్నులుగాఁ గానవత్తురు. అట్టివారి కభేదము నెఱింగి యొక్కటిగాఁ గాంచుటయే జ్ఞానముయొక్క పరాకాష్ఠ. కుమారసంభవమున నావిషయమంతయుఁ గవి చక్కఁగా నిరూపించినాఁడు.

పార్వతి పరమేశ్వరుని యర్ధాంగలక్ష్మి యెట్లు కాఁగల్గినదో అట్టి సర్వోత్కృష్టమగు జగన్మాతృస్థానము నధిష్ఠించుట కెట్టి త్యాగనిరతి, అచంచల విశ్వాసము, నిష్ఠాగరిష్ఠతయు నవసరమో కవికులగురువగు కాళిదాసు పార్వతీ శీలచిత్రణమున మనోజ్ఞముగ నిరూపించెను. ఇట్టి పాత్రల స్వభావోన్మీలనముచే నీకవిసార్వభౌముఁడు భారతీయ ప్రణయ

రహస్యములను గాంతాసమ్మితముగా నుపదేశించి రసలుబ్ధులకు రసామృతము పంచిపెట్టెను.

పరమేశ్వరప్రేరణమున దక్షుఁడు ప్రజాపతి యయ్యెను. ప్రజాసృష్టికిఁ గడంగిన దక్షునకు నఱువది కూఁతు లుదయించిరి. విధివిహితముగా వారందఱిని దగిన భర్తల కొసంగెను. వారికిఁ బుట్టిన సంతానముచేఁ జరాచర మంతయు వ్యాప్తమయ్యెను ఆకన్యలలో సతి యను కన్య నాతఁడు రుద్రున కొసంగెను కన్య నొసంగుటచే నతఁడు రుద్రునకు గురుస్థాన మయ్యెను. అందువలన రుద్రునికంటెఁ దా నధికుఁడ నను భావ మాతని మనసునఁ బొడమెను. దేవతలందఱు రుద్రు నధికునిగాఁ గొనియాడుట యాతని కసూయాకారణ మయ్యెను. ఆతనిని గొంచెపఱచుటకై దక్షుఁ డొకయాగము చేయఁగడంగెను. దేవతల నందఱిని యాగమున కాహ్వానించెను. పురాణపురుషుఁడైన యల్లునకు మాత్ర మాహ్వానము లేదు. దక్షున కంత యహంకారమా యని పరమేశ్వరుఁడు తలంచెను.

సతి పతివ్రత. భర్త నీగతి తండ్రి యెగ్గిద మొనర్చుట యామెకుఁ గష్టముగా నుండెను. "తండ్రి కింత యహంకార మేల? పట్టుదల యేల?" యని తలంచి తండ్రి పట్టుదల మాన్ప సమకట్టి "అనాహూతో౽ధ్వరం గచ్ఛే” త్తని పెద్ద లందురు గావునఁ బిలువకున్నను తండ్రి యొనరించు యాగమున కరుగఁదలంచెను. పరమేశ్వరుఁడు వలదని వారించెను. కాని యామె తనపట్టుదల మానలేదు. తండ్రిని బోలినకూఁతురే యని శివుఁడు భావించెను. పిమ్మటఁ దండ్రివలనఁ బరాభవము పొంది తన లోపము నెఱింగి యోగముచే శరీరము వదలి పునర్జన్మమునకై శైలాధినాథునితనయ యయ్యెను.

దక్షుఁ డహంకారి. ఆతని కూఁతురగు సతికిఁగూడ నాదోషము సంక్రమించెను. అహంకారము రజోగుణలక్షణము శివుఁడు జగత్పిత.

అతని భార్యయగు నీమె జగన్మాత కావలెను. రజస్తమోగుణోపహతి గావించిన సత్త్వోద్రేకముచేఁగాని యట్టి దుర్లభస్థానము లభింపదు. కావున నామె కింకను నట్టిపరిపూర్ణత సిద్ధింపలేదు. పరిపూర్ణతకై యామె యింకొకజన్మ మెత్తవలసివచ్చెను.

సతీదేవి ధరణీధరేంద్రునితనయగా మరల జన్మించెను. శివుని మహైశ్వర్య మెఱింగి యాతనియెడఁ బూజ్యభావముగలవాఁడే యామె తండ్రి యగుట కర్హుఁడు. హిమవంతుఁ డట్టివాఁడు. శివుని పాదరజము శిరముపైఁ దాల్చుకొనినవాఁడు. నగాధిరాజు. దేవతాత్ముఁడు. ఓషధీశ్వరుఁడు. మహోన్నతుఁడు. అనేకరత్నప్రభవుఁడు. అట్టిరత్నములలోఁ బార్వతీకుమారీరత్న మగ్రగణ్యము గదా!

శుభప్రదమై స్థావరజంగమరూపము లైనశరీరు లన్నిటికిని బార్వతీజన్మదినము సుఖప్రద మయ్యెను. హిమవంతుఁ డంతకుమున్నే పుత్రవంతుఁడైనను నాతనిప్రాణమంతయుఁ గూఁతుపై నుండెను. ఆమె వలనఁ దాను పవిత్రుఁ డైనట్లు, అలంకృతుఁ డైనట్లు భావించెను. పార్వతి దినదినప్రవర్ధమాన యగుచుండెను.

బాల్యమున నామె మందాకినీసైకతవేదికలందు సఖీసమేతయై క్రీడారసము చూఱఁగొనుచుండెను. ఇట్టి బాల్యవిచేష్టితములందుసైత మామె ధర్మనిరతి వ్యక్తమగుచుండెను. తగినయీడున నామె విద్య నభ్యసింపఁదొడంగెను. శరత్కాలమున గంగానదికి రాయంచ లరుగుదెంచిన తెఱంగున, రాత్రియైనంత మహౌషధిని దనకాంతులు చేరువడుపున, నుపదేశకాలమునందే పూర్వజన్మవాసనావశమున విద్య లన్నియు నామెకుఁ బ్రాపించినవి.

యౌవనావిర్భావమునఁ బార్వతి సర్వాంగసుందరి యయ్యెను. ఈమె విధాతృని యనిదంపూర్వసృష్టి. సౌందర్యమునంతయు నొక్కచోఁ జూడవలె ననుకౌతుకములో విధాత సర్వోపమాద్రవ్యములఁ దెచ్చి వేనిస్థానమున వాని నుంచి ప్రయత్నముతో నామెను సృష్టించినట్లున్నది.

ఇట్లుండ నొకనాఁడు కామచారుఁ డగునారదుఁడు పితృసమీప మందున్న పార్వతిని గాంచి "ప్రేమచే హరునియర్ధాంగమును హరించి యేకపత్ని కాఁగల" దని యాశీర్వదించెను. రిత్తవోవని మునిసత్తముని మాట మదియం దుంచి హిమవంతుఁ డామెకొఱకై యెట్టివరాన్వేష ణముఁ గావింప లేదు.

సతీవియోగానంతరము శివుఁడు సర్వసంగపరిత్యాగ మొనర్చి హిమాలయమందే యొకరమ్యప్రదేశమున నేమికోరియో తప మాచ రించుచుండెను. అద్రినాథుఁ డీవిషయ మెఱింగి యయ్యష్టమూర్తిని బూజించి సఖీసమేతయైన తనతనయను నాతనిశుశ్రూష గావింప నాన తిచ్చెను. ఇతరగుణముల నామె యెంతయున్నతయయ్యెను పెద్దలయెడ వినమ్రురాలు. తండ్రియానతి శిరసా వహించి శివుని సేవించుచుండెను.

పార్వతి త్రినేత్రునికన్నుసన్నల మెలంగుచు, శ్రమ యనక పూజాప్రసూనముల సంతరించుచుఁ బరిచర్య గావించుచుండెను. అది రమ్యప్రదేశము. ఉపచరింపఁబడువాఁడు యువకుఁడు. తాను తరుణి. తారుణ్యమపరాధకారి. అట్టియెడ నెట్టిలోపము లేక, ధైర్యము చలింప నీక సేవించుట పార్వతినిగ్రహమునకుఁ బ్రబలనిదర్శనము.

ఆసమయమున దేవతలకార్యము దీర్ప నెంచి మన్మథుఁడు రతి వసంతులఁ గూడి శివునియాశ్రమమునకు విచ్చేసెను. వసంతవిజృంభణ మారంభ మయ్యెను. వసంతావిర్భావముచేఁ జేతనాచేతనములు కామ పరవశము లాయెను. స్థాణువనౌకసులైన తపస్వు లాసమయమున నమిత ప్రయత్నములచే మనోవికారముల నణఁచుకొనఁగల్గుచుండిరి. శివుఁడు సమాధిస్థుఁడై యుండెను. దూరమునుండి యీతని దర్శింపఁగనే మన్మథునిచేతినుండి చాపశరములు జాఱి క్రిందపడెను. అతని పట్టుదల సన్నగిల్లెను. శివుని సేవించుటకై వచ్చిన పార్వతినిగాంచి యతని ధైర్యోత్సాహము లించుక సూల్కొనెను. అప్పు డామె నవోదలివసంత

ప్రసూనభూషణాలంకృతయై, కిసలయవిరాజమానయై, నడయాడు లత వలె నొప్పుచు తన చెలికత్తియలతో శివుని సేవావసరమును బ్రతీక్షించు చుండుట మన్మథుఁడు గాంచినాఁడు.

అది మిక్కిలి పరీక్షాసమయము. మన్మథుని మనోరథ మీ పర్యాయ మటో యిటో తేలిపోవలయును. అధరీకృతరతిసౌందర్య యగు పార్వతీసౌందర్యమున కేమైనఁ జారితార్థ్య మున్నదో లేదో నిర్ణయింపఁబడు క్లిష్టసమయ మది. ఈసమస్యను బ్రతిపాదించుటకే యిట మహాకవి పార్వత్యాగమనము సర్వోత్కృష్టకవితామాధుర్యములతో వర్ణించెను. త్రిభువనైకసుందరియగు పార్వతీరూపము నాలంబనవిభావమైన, యకాలవసంతావిర్భావముచేఁ గల్గిన యుద్దీపనవిభావమైన యోగనిష్ఠాగరిష్ఠుఁడైన శ్రీకంఠుని విద్రాణమైయున్న స్థాయిభావమును బ్రబోధింపలేకపోయెను. కేవల బాహ్యసౌందర్యముచేఁ బరమశివుని మానసము రంజిల్ల దనువిషయము స్పష్టమయ్యెను. మన్మథుఁడు మర్యాద మీఱి వర్తించెను. తనయంతరము నెదిరియంతరము నావంతయుఁ దెలియక శివునిపై సమ్మోహనాస్త్రము ప్రయోగించెను. శివుఁడు చంద్రోదయారంభమున నంబురాశివలె ధైర్యము సన్నగిల్లఁ బార్వతీ బింబోష్ఠముపై మక్కువతోఁ జూపుల మఱలించెను. పార్వతి సిగ్గు దొంతరలు తొనకాడ మొగ మావలికిఁ ద్రిప్పి తన భావమును వ్యక్త మొనర్చెను. శివుఁడు తనభావవికార మెఱింగి వెనుకకుఁ దిరిగి మన్మథుని దుశ్చేష్టితమును గాంచి కోపముతో నాతని భస్మావశేషుని గావించెను. ఇఁక స్త్రీసామీప్యమును బరిహరింపఁదలఁచి యతఁ డంతర్హితుఁ డయ్యెను.

అట్టిస్థితిలోఁ బార్వతి యేడువలేదు. మూర్ఛ మునుంగను లేదు. కొంతవడి నిర్ఘాంతపోయి తెప్పిరిల్లి తండ్రికోరిక వ్యర్థమైన దనియుఁ, దన సౌందర్యము డించువడె ననియుఁ, జెలికత్తియలయెదుటఁ జిన్నతనమాయె ననియు సిగ్గుతో నింటికిఁ బోయెను.

పార్వతి సిగ్గుపడెను. ఎందువలన? శివుఁడు తన్నవమానించెనని కాదు. తనసౌందర్యముచే శివుని స్వాధీన మొనరించుకొనఁదలంచినది. అది వ్యర్థమయ్యెను. ఎట్టులైనను శివుని బరిగ్రహించితీరవలెనని యామె యభినివేశ మూనెను. దురభినివేశము దూష్యమునం దుంచఁదగినదే కాని సదభినివేశము సర్వజనసంసేవ్యమే. దుష్కరకార్యము సాధించుట కభినివేశ మావశ్యకము. శివుని బరిగ్రహించుట యిప్పుడు దుష్కర కార్యము. స్త్రీసన్నిధానము తపస్సున కంతరాయ మని తలఁచి యేదో నిర్జనస్థలమున కాతఁడు లేచిపోయినాఁడు. అతని వశమొనర్చుకొనుట యెట్లు? అట్టి దుష్కరకార్యమును సాధించుటకుఁ దపశ్చరణ మొక్కటే శరణ్యము. "యద్దుష్కరం యద్దురాపం యద్దుర్గం, యచ్చ దుస్తరం, తత్సర్వం తపసా ప్రాప్యం తపో హి దురతిక్రమమ్", అనికదా పెద్దలన్నారు. కవియు "అవాప్యతే వా కథ మన్యథా ద్వయం తథావిధం ప్రేమ పతిశ్చ తాదృశః" అని తపఃప్రభావము నుగ్గడించినాఁడు. కావునఁ బార్వతి తపస్సుచేయ సంకల్పించెను. ఆ మహాహృదయము వజ్రసదృశము. ఆమెశరీర మెంతమృదువో యామెహృదయ మంతకఠినము. "వజ్రాదపి కఠోరాణి, మృదూని కుసుమాదపి లోకోత్తరాణాం చేతాంసి కో హి విజ్ఞాతు మర్హతి".

పార్వతి తనహృదయమును దల్లి కెఱింగించెను. వలదని యామె యెంతయో వారించెను. ఈప్సితార్థస్థిరనిశ్చయమైన మనస్సును బల్లమునకుఁ బారు నీటిని నెవఁ డాఁపఁగలఁడు? మమకారముచే వారించు తల్లిమాట యామె పాటించలేదు. సఖీముఖమునఁ దన నిశ్చయమును దండ్రి కెఱింగించి యనుజ్ఞ కోరఁగా నతఁ డామెయభినివేశమునకు మెచ్చి యనుజ్ఞ నొసంగెను.

ఒక యుత్తుంగశృంగమునఁ బార్వతి తన తపోవనమును నిర్మించుకొన్నది. ముత్యాలహారములఁ దీసి రుద్రాక్షమాలికలను బూనెను,

మెత్తని పట్టువస్త్రముల మాని కఠినవల్కలములఁ గట్టుకొనెను. కందుక కేళి వదలి యామె హస్తములు కుశాంకురాదానపరిక్షతము లయ్యెను. కేశములు జడలు కట్టెను. కటిక నేలఁ బరుండెను. పుత్రవాత్సల్యముతో వృక్షకములకుఁ బయస్సు లొసంగెను. ఇట్లు ప్రకృతితో నభిన్నత్వ మందెను. ఇప్పు డామె కాంక్షించుచున్నది పురుషునితో నభిన్నత్వము. పార్వతి యనన్యతపోదీక్షాపరతంత్రత ధర్మవృద్ధులగు యతీశ్వరులను గూడ దిదృక్షారతులఁ గావించెను.

పార్వతి కీతపశ్చర్య పరితృప్తి నొసంగలేదు. శరీరమార్దవమును బరిగణనసేయక కఠోరనియమములఁ బాలింపఁదలంచెను. గ్రీష్మమునఁ బంచాగ్నిమధ్యమున నుండి శుచిస్మితయై జప మొనర్చెను. వర్షాసమయమున నారుబయట జోరునఁగొట్టు వాన గాలి కగ్గమై కటికఱాలపైఁ బరుండినది. హేమంతమునఁ గుత్తుకబంటినీటిలో నొంటియై నిలిచినది. పర్ణవృత్తిత్వము తపస్సునకుఁ బరాకాష్ఠ. పార్వతి దానినిగూడఁ బరిత్యజించి యపర్ణ యయ్యెను. మృణాళికాపేలవమైన శరీరముతో దృఢకాయులైన తాపసుల తపస్సులనుగూడఁ నిస్సార మొనర్చెను. ఆమె కిప్పుడు యౌవనమత్తత యంతరించెను. హావభావలీలాచాపల్యము రూపుమాసెను. రజస్తమము లడుగంటి సత్త్వ ముద్రిక్త మయ్యెను. ఆమె సత్త్వోద్రేకముచే నాశ్రమమునందలి విరోధిసత్త్వములుగూడ మైత్రి పాటించుచుండెను. ఉమాదేవి తపోమహిమ నలుదిశల నలముకొనెను. పరమశివునకుఁగూడ మెచ్చువచ్చెను. ఆతని కిప్పుడు సతి స్మృతిపథమున నిల్చెను. తనకుఁ దోడునీడగానున్న సతి యానాఁ డట్లయినది. కావున నీమె నగ్నిపరీక్ష గావించికాని పరిగ్రహింపరాదని తలంచెను.

ఇంతదనుకఁ గవి ప్రత్యక్షపద్ధతిలోనే పార్వతిపాత్రను బోషించెను. ఇఁకఁ బరోక్షపద్ధతిచే నత్యంతరమణీయమగు ధ్వనిమార్గమునఁ, బార్వతి కులగౌరవాధిక్యములను, మహాదేవునికై యామె పొందిన మనోవేదన

లను, నామె కఠోరనియమపాలనమును దెలియఁజేసెను. ఈ ఘట్టము కవిసార్వభౌముని నాటకీయప్రతిభకు నాందీప్రస్తావన మనఁదగును. ఇందలి ప్రతి శబ్దము, ప్రతి సమాసము, కవియంతరంగమున మథింపఁబడి చక్కని చిక్కని యమృతరసము నొలుకుచున్నది. ఇందు శబ్దమునకుఁ గల వాచకవ్యంజకశక్తి చరితార్థమైనది. వ్యాజస్తుతి, వక్రోక్తు లింక సార్థకములైనవి. ఔచిత్యపోషణమున కీఘట్టము నికషోపలము.

ఉమాదేవి యిప్పుడు సమదర్శనముగల పండితురాలు. ఆమె కడకు 'అజినాషాఢధరుఁడు' 'ప్రగల్భవాగ్విలాసుఁడు' రూపుఁగొన్న బ్రహ్మచర్యమా యనిపించునట్లు శివుఁడు వటురూపమునఁ బ్రత్యక్షమయ్యెను. వచ్చినవటువు పార్వతి యొసంగినసపర్యల స్వీకరించి యించుక విశ్రమించినట్లు నటించి యామెతో సంభాషణమునకుఁ గడంగెను. ముందు కుశలప్రశ్నల నొసరించెను. పిమ్మట నామె తపోమహిమ నుగ్గడించెను. ఇట్లామె నభిముఖురాలిఁ గావించి మెల్లఁగా నామె యొనరించు నుగ్రతపములకుఁ గారణ మడిగెను ఆమె బదులు చెప్పుటకు సిగ్గుపడి చెంతనున్న తన చెలికత్తెకుఁ జెప్పుమని సన్న యొనర్చెను. చెలికత్తెయు నామె పరమశివుని బతిగా నభిలషించుచున్న దనియుఁ, దద్విరహవ్యథచే వాడివత్తలైన దనియు, నాతని బడయుట కుపాయాంతరము గానక తపమ్మునకుఁ గడంగె ననియు, నామె తనయాశ్రమములో నాటిన చెట్లు ఫలవంతములైనవి కాని యామె మనోరథము మాత్రము ఫలవంతము కాలేదనియుఁ జెప్పెను. ఆమాట విని వటువు చాల సంతసించియుఁ బైకి పొంగక పార్వతివైపు మఱలి "యామె చెప్పినమాట నిజమా? పరిహాసమా?" యని తన భావివిమర్శకు బీజావాప మొనర్చెను. పార్వతియు సిగ్గుమై పలుకలేక మితముగా "నయ్యా! ఆమె చెప్పినది నిజమే. నేను సర్వోచ్చస్థానము నభిలషించితిని. దానికోసమే యీ తపస్సు. కోరికలకుఁ గోర లేనిది లేదుకదా" యని పలికెను.

అంత వటు విట్లుపలికెను— "తపోధనురాలా! నేను మహేశ్వరుని బాగుగా నెఱుంగుదును. అంత యమంగళాభ్యాసరతుని జూడఁబోము. ఆతని వరించి యపకర్షకు, నవమానమునకు, నవహేలనమునకు, ననుచితత్వమునకుఁ బాలవైతివి. అతని రూపోత్కర్షత విరూపాక్షత్వము నిరూపించును. ఆతని భాగ్యము దిగంబరత్వముచే వెల్లడి యగుచున్నది. అతని జన్మవృత్తాంత మెవ్వరికిని దెలియదు. కావున వరునియందుఁ గోరఁదగు గుణ మొక్కటియు నాతనియందుఁ గానరాదు". ఇట్లు పార్వతిమనస్సు పరీక్షింపఁదలఁచి వటుఁడు శివదూషణ మాచరించెను. చాపల్యసర్పము నాహరించుట కీదూషణము కిరాతగానము. పార్వతి హృదయమునందలి చాపల్యపంకమును దపఃకతకమిదివఱకే హరించినది. శివదూషణ మామెకు దుస్సహమయ్యెను.

ఆనాఁడు శివదూషణమును దన జనకునిముఖతః వినినపుడే సహింపలేక, దేహపరిత్యాగముఁ గావించిన సతీదేవియగు పార్వతి, యపరిచితుఁడగు నీయువకుని నిందోక్తుల నాలింపఁగలదా? ఆ యప్రియాలాపముల కామె యధర మదరఁజొచ్చెను. నేత్రాంచలములు కెంపు వహించెను. సుభ్రువు భ్రుకుటివికట మయ్యెను. "అలోక సామాన్య మచింత్యహేతుకం ద్విషన్తి మందాశ్చరితం మహాత్మనామ్" "మూఢులు అలోకసామాన్యమైన మహాత్ములచరితమందలి యాథార్థ్యము నెఱుఁగఁజాలక వారలను నిందసేయుచుందురు" అని ప్రపంచమందలి యారీతి వారినందఱిని శాశ్వతముగ మందలించిన దాతపస్వి. బ్రహ్మచారినిందోక్తుల నన్నియుఁ దననిశితోక్తులతో నిరాఘాటముగ ఖండించినది. లోకాతీతమహిమాస్పదునకు, సంపదలెట్టివో! భూషణములెట్టివో! వాహనము లెట్టివో గ్రహించుటకుఁగూడఁ గొంతసంస్కార ముండవలయును. శివుఁ డమంగళాభ్యాసరతుఁడఁట!! విపత్ప్రతీకారపరులకు భూతిసముత్సుకులకు మంగళామంగళవిచారణము కాని సకలజగచ్ఛరణ్యుఁడు, నిరా

శిష్యుఁడు, ఆశోపహతాత్మవృత్తియునైన శివుని కీనింద చెల్లదు. దిగంబరుఁడయ్యు సంపత్ప్రభవుఁడు శ్మశానవాసియయ్యును త్రిలోకనాథుఁడు; భీమరూపుఁడయ్యు శివుఁడగు నాతని యాథార్థ్య మెవ్వరెఱుంగుదురు? విభూషణోద్భాసి కానిమ్ము సర్పధారి కానిమ్ము; గజాజినాలంబి కానిమ్ము, దుకూలధారి కానిమ్ము; కపాలధారి కానిమ్ము, ఇందుశేఖరుఁడు కానిమ్ము; విశ్వమూర్తి శరీర మిట్టిదని యెవ్వఁడు చెప్పఁగలఁడు? నృత్యాంతమున నాతని మెడలినుండి రాలిన చితాభస్మమునకై దేవతలు శిరోభాగములను వంచుటయే యనన్య శివభక్తిని ప్రదర్శించినది. "విచిత్రరూపాః ఖలు చిత్తవృత్తయః" అన్నట్లు ఎవరివిశ్వాసము వారిది. తనవిశ్వాసమునకు భిన్నమని మరియొకని విశ్వాసమును మాన్పుకొనుమనుట సందర్భముగాదని తెలంపవలెను. "మూర్ఖం ఛందానువర్తనేన" న్యాయమును దలంచియో "చాలు వివాదముతో!! నీవు విన్నట్లే యగుగాక!! శివభావైకరసపూర్ణావిష్టమైన నామనస్సు అతనియందే స్థిరమైనది. ప్రేమప్రకోపితమునకు చరించు నీ మోహమును గర్హింపవు" అని పలికెను. ఏమి యూహాపరిపోషిత హెచ్చరిక. ఈహెచ్చరిక యొక్క బ్రహ్మచారికే కాదు. భగవద్విశ్వాసమునుగూర్చి నిందించు వారికందఱకు ననువర్తించునది. భగవద్విశ్వాసము అనుభవైకవేద్యము. వాదప్రతివాదములతోను, తర్కవితర్కములతోడను కుదురునదికాదు. పార్వతి భగవద్భక్తిసామ్రాజ్యమున కధిరాజ్ఞియైనది. ఆమె విశ్వాసమమోఘమైనది. అచంచలమైనది. ఎట్టి వాదప్రతివాదము లామెస్థానమునుండి చలింపఁజేయవు.

వటుఁ డింకేమియో మాటలాడ యత్నించినట్లు దేవి గుర్తించినది. ఆతని యధర మొకింత చలించినది. ఇతఃపూర్వమే వ్యర్థమగు వాదమున కవకాశము కల్పించి, తన మనోనాథుని నిందింపగా నాలింపవలసివచ్చినందులకే యామె పశ్చాత్తప్తయైనది. మరల నట్టియవకాశమీయరాదని నిశ్చయించుకొని "ఓ చెలీ! స్ఫురితోత్తరాధరుఁడై యీ వటువు మరల మాటలాడ నుంకించుచున్నాఁడు. ఇతనిని వారింపుము!!

మహాత్ములను నిందించువారికే కాదు! వారి నిందావాక్యముల దా నాలించువారికిగూడ మహాపాతక మంటుకొను" నని పల్కియు తన మాటను విమర్శించుకొని రాజసమును వారించి సత్యస్ఫూర్తి నెగడు నట్లు తాన యచ్చోటు వీడ ముందు నడుగిడినది. ఈమాటలకు ప్రచ్ఛన్నరూపమునందున్న పరమశివుఁడు పరితోషమందినాఁడు. ఇంకను నామెను పరీక్షించుట కాదయాళుని హృదయ మంగీకరించలేదు. భక్తుల నంతకఠినముగఁ బరీక్షించుస్వభావ మాతనిని కాదు. పార్వతి యాకాంక్షించిన పదవి మహోన్నతమైనది. అందుచేతనే అంతయాత్ర ముగనైనఁ గావింపవలసివచ్చినది. సంతుష్టహృదయుఁడై పరమేశ్వరుఁడు, వృషకేతనుఁడై, స్వస్వరూపమునంది, స్మితాననుఁడై పార్వతి పాణి గ్రహణము గావించెను. శైలాధిరాజతనయ సరసాంగయష్టి చలించి నది. ఎత్తినపాద మెత్తినట్లేయుండ మెఁజెవ్వను మోపఁజాలక నిలఁ బడిపోయినది. అచట నిలువజాలక సిగ్గుపడినది. ఈస్థితినంతయు "మార్గాచల వ్యతికరాకులి తేవ సింధుః" అని జిత్రించుట కాళిదాసు కవితాశిల్పము ననల్పముగా వ్యక్తము చేయుచున్నది.

అచలముచే నడ్డగింపఁబడిన మహాప్రవాహమువలెనున్న దామె. ఇట్టి యవస్థయందున్న నాముగ్ధతో పరమేశ్వరుఁడు ముగ్ధమధుర్గా నిట్లు ముచ్చటించెను. "ఓ యవనతాంగీ! నీతపస్సుచే నీకు నే నమ్ముడు పోయితిని. నేఁటినుండి నేను నీదాసుడను." పార్వతి తపస్సు ఫలించి నది. తత్క్షణమే కఠోరనియమ సంజనితక్లేశమంతయు నాకొక దృశ్య మైనది. "క్లేశః ఫలేన హి పునర్నవతాం విధత్తే"

పరమేశ్వరుఁ డింత హృదయంగమముగా మాటలాడినను గౌరి యొక్క మాటైన బదులాడలేదు. తనసఖిచే విశ్వాత్మకుఁ డగు శివున కిట్లు సందేశమంపినది. "భూభృన్నాథుఁడే నన్ను దానము చేయగల వాఁడుగా నంగీకరించునది".

కాళిదాస మహాకవి ఈసందర్భమున భారతీయ ప్రణయరహస్య మును కాంతాసమ్మితముగా ధ్వనింపజేసినాఁడు. భారతదేశమున

గాంధర్వవివాహమునకు గౌరవము తక్కువ. అందు ప్రేమోద్ధృతత్వము, యౌవనచాంచల్య మధికము. పార్వతి యాస్థాయి నతిక్రమించి పరమ పవిత్రత ప్రణయపీఠమున సుప్రతిష్ఠితమైనది. అందుచేతనే యామె సర్వోత్కృష్టము సంసారోపేతమునగు బ్రాహ్మవివాహవిధానమునే యాశ్రయించి పరమేశ్వరుని కట్టి సందేశమంపినది.

పార్వతిసౌందర్యము లోకాతీతము. అట్టి సౌందర్యము కలదని చెప్పుటకే కవి కావ్యారంభమున నామె సౌందర్యము నంతగా వర్ణించి నాఁడు. తా నట్టిసౌందర్యవతినని పార్వతికిఁగూడఁ దెలియును. యౌవన మీయహంకారమునకుఁ గవలంబన మొసంగినది. ఈస్థితిలో నామె శివుని వశీకృతుని గావించుకొనుటకై శుశ్రూష యొనర్చినది.

అహంకారము రజోగుణలక్షణము. రజోగుణ మడంగినఁ గాని సత్త్వోద్రేకమున కవకాశము లేదు. సత్త్వోద్రేకమునఁ గాని శివవశీకరణము సాధ్యము కాదు. ఈవిధముగా నామెకు సాధనసంశుద్ధి లేదు. ముందుగా సౌందర్యాహంకార మడంగవలయును. అప్పు డామెయందలి రజోగుణ మణఁగును. పిమ్మట తప మొనరించినచో సత్త్వ ముద్రేకించును. అప్పు డామె తనకుఁ బరిగ్రహణయోగ్య యగునని యెంచి యౌవనాహంకారకారకుఁడగు మన్మథుని భస్మమొనర్చి శివుఁ డంతర్హితుఁ డయ్యెను.

మన్మథ నిర్మథనముతోఁ బార్వతి యౌవనాహంకార మంతరించెను. శివుఁ డరూపహార్యుఁ డనియు, అతని సాధించుటకుఁ దన సుందరమైన శరీరము నిరర్థక మనియు సమర్థించుకొన్నది. దుర్లభుఁడైన శివుని సమాగమమునకు మార్గాంతరము గానక తపోదీక్ష వహించినది. ముందు సర్వసమత్వము నలవఱచుకొన్నది. వృక్షలతామృగములందు, కురంగశావకములందు వాత్సల్యము నెఱపినది. శీతోష్ణాది ద్వంద్వములను సమభావముతో సహించినది. ఈవిధముగాఁ బరమేశ్వరి ప్రకృతితో నభేదము నొందినది. ఇఁకఁ బురుషునితో నొందవలసి యున్నది. నిత్యాభియుక్తురాలై యనన్యచిత్తముతో నాతని బర్యుపాసించినది.

కొండమీఁదినుండి దిగివచ్చినాఁ డాతఁడు. వచ్చి "అవనతాంగి! నీతపములకమ్ముడువోతిని. నీకు దాసుఁడన నన్నేలుకో" మ్మని వేడుకొనెను.

ఈవిషయమున రతికిఁ బార్వతికిని విశేషాంతరము గలదు. సౌందర్యము తప్ప నిరువురకు నెందును సామ్యము లేదు. పార్వతికిఁ గల గుణౌన్నత్యము గాని యాత్మార్పణము గాని రతికిఁ గానరాదు. సౌందర్యాభిమానియగు కాముఁ డామెకు భర్తయయ్యెను. అతనితోఁ గలిసి యిష్టసుఖములు పొందుటచేఁ గృతకృత్యురాలైన ట్లామె భావించెను. మన్మథుఁ డవివేకి. ఎవరిని తన్నుం దెలియు వివేక మాతనికి లేదు. శివునిపైఁ జెలరేఁగి దూరము పోయెను. కన్ను మూసి కన్ను దెఱచునంతలో నింతపని జరిగెను. రతీదేవి దుర్భరమైన దుఃఖములో మునిఁగిపోయెను. సుఖమునైనను దుఃఖమునైనను నామె సహింప శక్యము గాదు. ఆమె భోగవినాశమును గూర్చియే విలపించెను గాని యాత్మార్పణముసచ్చికొనిన ప్రణయనాశనమునుగూర్చి కాదు. దుఃఖసమయమున ధైర్యమన నెట్టిదో యెఱుఁగని దుర్బలహృదయ యామె. భర్తజీవితమునుగూర్చి తాను నిరాశురాలైనప్పుడు ప్రాణపరిత్యాగమునకే సమకట్టెను. ఇది సామాన్యమానవలక్షణము. పార్వతి యాదర్శసతీమణి. కష్టములలో నామె ధైర్యము పురుషులకుఁగూడ లేదు. "పార్వతి సౌందర్యము ప్రణయమునందును, ప్రణయము పరిణయమునందును పరిణయము కుమారప్రభవము నందును సార్థకత నొందెను. శివుని వశీకృతుని గావించుకొనుటతో నామె ప్రేమ తనివిసనలేదు. అతని మెప్పించి శరీరార్థము నాచికొన్నఁగాని కృతకృత్యత భావింపలేదు. జగత్పితకు భార్యయై జగన్మాతృగౌరవము నందుకొన్నది.

పరస్పర తపస్సంపత్ఫలాయితపరస్పరౌ
ప్రపంచమాతాపితరౌ ప్రాఞ్చౌ జాయాపతీ స్తుమః॥

మహాశ్వేత

రచన: శ్రీ టి. భాస్కరరావు, బి.

అంతఃపురమ్ములోపల - నిరంతర మంతరమందు మానిభా
స్వంతుని పుండరీకుని జప మ్మొనరించుచుఁ బారిజాతవృ
త్తాంతము భావలోకమునఁ దాకులాడఁగ నక్షమాల నే
కాంతమునందు నెవ్వరును గన్గొనకుండ ధరించు శ్వేతయున్.

చింతనసేయు సంతతము ; చేరక నేరిని జేరనీదు ; వి
శ్రాంతివిహీనచిత్తమున సారెకు నారెకు నిశ్వసించు ; సం
భ్రాంతమనస్సులో సరసువంకఁ గనుంగొను, మూర్ఛనొందు, నం
తంతఁ దనంతఁ దేరుకొను నారట నూరట యొక్కతీరునన్.

పిలిచినఁగాని పల్కదొకవేళ ; నొకప్పుడు పిల్చినట్లుగాఁ
బలుకును బిల్వకున్నను ; దపస్విని లాగున సంచరించు ; ను
జ్జ్వల మగు వేషమూనఁ ; బరిచారికలం గని చేరఁ బిల్చి యా
వల కరుగం దలంచు ; సముపాయము గానక మాను వెంటనే.

అంతట నొక్కనాఁడు కుసుమావలి లోపలఁ బ్రాణ మేమొ య
న్నంతటి జాగరూకత, రహస్యము నొప్పఁగ దాఁచి తెచ్చి "ని
శ్చింతగ నుండుమమ్మ! యిదె చెల్వుని యుత్తర" మంచు దాసి పూ
బంతికి వంటుగాఁ బ్రణయపత్రము నిచ్చెను శ్వేత చేతికిన్.

ఆమె ప్రియాక్షరాంకిత మహార్థమునే మనన మ్మొనర్చెనో!
కామితపూర్తికిం దగిన కాలముగా నభిలాష పేర్చెనో!
ఏమొ! ప్రభారుణాంగుళుల నించుక యించుక తాఁకి మెత్తఁగా
సామి మొగిడ్చెఁ గన్గవను సాంధ్య సరోజ యుగమ్ము సాటిగా.

ప్రియుఁడు లేఖయై సాక్షాత్కరించినట్లు
లేఖలో నుండి తన్ను లాలించినట్లు

తలిరుఁజేతులం దాఁకి ముద్దాడినట్లు
తలఁచెనో యేమొ! నిలువెల్లఁ బులక లొత్తె.

ఏతాదృశ మగుస్థితిఁ గని
చేతోహర మగువిధానఁ జెప్పక తెలిపెన్
శ్వేతకు లేఖావిషయము
నీ తీరున మాటవెంట నెడఁదయుఁ బలుకన్.

"అనుదిన మేఁగురీతి నుదయమ్మున మేల్కొని పూలసెజ్జతో
వనమున కేఁగితిన్; గుసుమహారము హారసుశోభికిం దగం
గనుఁగొని కోసితిన్; నిజముగా దరి నాదర మొప్ప నొప్పు నా
మునివరుఁ జూడనైతిని సముత్థితుఁడై నను జేరు నంతకున్.

ఆతఁడు నాసమీపమున నాఁగి, దిశల్ పరికించి, కించిదా
ఘాత శరీరుఁడైనటులు ఘర్మజలమ్ములు గ్రమ్ముచుండ, సం
గాతము పిడిసంచులతో కంపము నొందుచు, సంకుచించుచున్
గాతరుఁడై కనంబడియెఁ గన్నుల మిన్నక చూచుచున్ననున్.

అప్పుడు గుర్తుపట్టి యనురా! యితఁ డాతఁడె సూనె యంచుఁ, గాల్
చప్పుడు నేని పోల్చుకొనఁ జాలకపోయితి నెల్లొ యంచు, నా
తప్పు గ్రహించి తత్క్షణమ తత్పదపద్మములందు వ్రాలి నేఁ
గప్పిన కప్పుఁ బాపుకొనఁ గాంక్ష యొనర్చితిఁగాని, యంతలో.

దైన్యము దోఁపఁదోఁగు కనుదమ్ముల ముమ్మరమైన బాధ సా
మాన్యుని పోలెనై యతఁడు మన్నన చేయుచుఁ బల్కెఁ దావకా
న్యోన్యతఁ గూర్చి, దుస్సహ వియోగముఁ గూర్చియుఁగాని నాఁటి చై
తన్యము మాటవాసి సయితమ్ము కనంబడ దేమి చెప్పుదున్!

ఈ లేఖను నీ కిమ్మని
వాలాయము నన్ను వేఁడ వాదాడక నే

నా తెమ్మని యిటు నీకను
కూలముగాఁ దెచ్చియుంటిఁ గొడవలు దొలఁగన్.

ఇట్టుపై నీ యిష్టము ; నీ
వెటు చేసినఁ జేయవచ్చు ; నెద తెలిసెఁగదా !
నిటులమ్మిన దిద్దుకొనెదో ?
కటువుగ వద్దనెదో ? మీఁదఁ గాముఁడె యెఱుఁగున్."

అన విని యోగ్య నేర్పెఱుఁగనగ్గి యమాయిక నోలె శ్వేత క
న్గొనలఁ గవోష్ణ బాష్పములఁ గ్రొత్త తళ తళ హత్త "బాగు ! నీ
జననము ధన్యమయ్యెఁ ; గనుజంటయు నేఁటికి ధన్యమయ్యెఁ ; జ
క్కని సుకుమారు మారసముఁ గాంచితి వొంటికి రెండు మార్లుగా.

ఏమనెనే ! ననుం గుఱిచి యేమనెనే ! పలుకైనఁ జెప్పవే !
నా మదిలోని రాచిలుక, నా హృదయాలయ దైవమూర్తి నా
ప్రేమ నెఱింగెనా ? కడల విచ్చిన యామనిగుండె కోకిల
స్వామి గ్రహించెనా ? బదులుపల్కవె !" యంచు దురంత చింతతో.
"మనమున నెంత యున్నను బ్రమాదమునే తలపోసి పోసి వె
న్వెనుకకు జంకుచుంటి ; దురపిల్లుచు నుంటి విరాళిలోన ; ద
ర్శన మపురూపమై బ్రతుకు సర్వము దుర్భగమయ్యె ; నేనుగా
మునుకొని పోవఁజాలను ; విముక్తి లభింపదు పో ! పొలంతికిన్."

అనుచు నాశా విరాశల యంతరమున
నాగు ననురాగవాహిని నాఁగుకొనుచుఁ
జెలుని మచ్చిక ముచ్చటల్ దెలిసికొనుచుఁ
గొసరి యడుగుచు దినమెల్ల మసలె శ్వేత.

ఇనుని మనస్సులోన జనియించిన రాగము నాల్గు దిక్కులం
దున నెదురెక్కి చిక్కనల దుర్భరమై యినునే గ్రసించి వే

సినది ; సరోజగర్భమునఁ జిక్కిన తుమ్మెదకన్న కన్నుమూ
సినది వ్యథార్తయై ; యిరులఁ జేఱ్పడి జంటనుబాసె జక్కవల్.

అట్టి యవసరమ్మున వేత్రహస్తుఁ డొకఁడు
త్రోవ చూపి కపింజలుఁ దోడు దెచ్చె ;
ప్రీతిమై గౌరవముచేసి శ్వేత మునికు
మారుఁ దన్మిత్రు శుభ సమాచార మడుగ.

దెసలు పరికించి కొంత సందియము పడుచు
నతఁడు మౌన మూనుట గాంచి యామె 'కాపు
పెట్టినది చేటిని గవాట వీథియందు ;
భయము విడనాడి యతఁడి ట్లుపక్రమించె -

"ఏమి వచియింతు నెట్లు నమ్మింతు నేను ?
రాజసుత నీవు జడదారిరాయఁ డతఁడు ;
దినదినమ్ము వాని యవస్థ దీన దీన
మౌచు హృదయ విదారక మ్మౌచు నుండె.

నిన్ను జూచినది మొదలు నేఁటి దాఁకఁ
బ్రకృతికి విరుద్ధమైన యీ ప్రణయవాంఛ
వార్ధియై పొంగి పొంగి దుర్వారమయ్యె ;
కడకు ముంచివేయునో యేమొ కరుణమాలి !

నన్ను విడనాడి యొక్కక్షణమ్ము కూడ
నొందు చోటున నెప్పుడు నుండలేదు ;
కాని, యిప్పుడు తప్పించి కాని యెదుట
నిల్వఁడు - చిరాత్తమైత్రి మన్నించి యేని.

నీవు వచ్చిన వెంట నీ త్రోవఁ బట్టి
వచ్చి, యచ్ఛోద కాసారవల్లికా వి

కుంజముల బాహ్యసంస్మృతి గోలుపోయి
పిచ్చివాఁడుగా నాకుఁ గాన్పించినాఁడు.

పంచశరతప్త మానస పాత్రలోని
ప్రణయనీరమ్ము నిశ్వాసవాయువై బ
యల్వెడలి కంటికొలఁకుల చల్వ తగిలి
సుళ్ళుగొని జాలువారెఁ జెక్కిళ్ళపైని.

అధికతప్తమై శైత్యవిధురమైన
మదికి నాశ్వాసమును గూర్చ్చమాడ్కి నతఁడు
దక్షిణకరాన నీదు ముత్యాలమాల
చిత్తమున మెల్లమెల్లఁగాఁ జేర్చినాఁడు.

కనులు గానవు; వీనులు వినవు; నాల్క
పల్క దేదియో మాయ పైఁబడినరీతి;
అంధ బధిర మూక గుణసంబంధ మిట్లు
లేక కాలాన నెనయుట యెంతబాధ?

చిత్తవృత్తి పరాధీన శిథిలమగుట
నెదుట నున్నట్టివానినే యెఱుఁగనట్టి
శూన్యదృక్కులతో నన్నుఁ జూచినాఁడు;
మదనునకు లొంగి కడమెట్టు మట్టినాఁడు.

'ప్రణయ మీరీతి విపరీతఫలము నొసఁగు
నే' యని యనేకగతులఁ జింతించి యంత,
మనసు నీనుండి మళ్ళింతమనుచుఁ దలఁచి
వాని దరిఁజేరి తగినట్లు పలుకరింప.

'అన్నియుఁ నెఱింగి యిపుడు నన్నడుగు టేల?
అప్సరఃకన్య నాస్వాంత మాఁచుకొనియె;

అట్టిసోయగ మీజగమందుఁ గలదె?
ఆమె లేకున్న నాజీవ మంతరించు.

అని పలికి పుండరీకుఁ డాయాసపడుచు
నర్ధమీలితనేత్రాల నవని గనియె;
నంత నా యుపదేశ వైయర్థ్య మెంచి
ప్రస్తుతము ప్రాణముల్ నిల్పవలయు నంచు.
శీతలోపచారక్రియల్ చేసి, కాఁక
తగ్గి నెమ్మదించిన యనంతరము, నేను
దొంగనై పుండరీకుఁ డెఱుంగకుండ
నిటకు వచ్చితి వారించునేమొ! యనుచు.

ఇంక నీయిష్టమును మాయదృష్టమమ్మ!
యని కపింజలుఁడు ముగింప నమృతజలధి
మునిఁగి తేలె మహాశ్వేత; ముత్తియముల
పగిదిఁ గనుల సంతోషబాష్పములు కురిసె.

ఇంతలోఁ బరిచారిక యేఁగుదెంచి
"అమ్మ! అమ్మ నీయారోగ్య మరయఁగోరి
వచ్చుచున్నా" రనుచు నొక వార్త దెలుప
శ్వేత సెలవొంది యేఁగెఁ గపింజలుండు.

మాతృవాత్సల్య మొకట, సామ్రాజ్ఞి విభవ
మొకటఁ బార్శ్వముల్ గొలిచి యుచ్చైకములాడ
గారి యేతెంచి బాధానివారకముగ
మధుర యోగ్యవాక్కులఁ బరామర్శచేసె.

తల్లి వచ్చుట పోవుట తక్కనెఱుఁగ
దానమమ జరిగిన దిసుమంత కూడ

శ్వేత మానసెల్లఁ గొల్లవోజేసె మరుఁడు
కరుడుగట్టిన గట్టి తస్కరునివోలె.

చీఁకటి చిమ్మిరేగినది ; చిత్తము నుత్తలపెట్టు సంశయా
నీకము పిక్కటిల్లినది : నిశ్చితపద్ధతి కానరాదు ; బా
ధాకమనీయమైన వసుధాసతి చంద్రికమేల్ముసుంగులో
నేకత మాదరించినది యేకతమో యభిసారికాగతిన్.

శీతలచంద్రపాదములు శీతసుగంధిల మందవాయువుల్
శ్వేతశరీరవల్లరికి వెచ్చనివై పనిచేసె ; లోకవి
ఖ్యాతమె వేడివేడి గొనినంతటఁ జల్లనయౌట ; నేఁటికీ
రీతిగఁ జల్ల చల్లన ధరించి మఱింతగ వెచ్చనయ్యెఁ బో.

సిద్ధపు ముద్దరాలు తరుణీ వరణీయ మనోజమార్గమం
దద్దమురేయి యిల్వెడలి యంతమెఱుంగని దీర్ఘయాత్రలో
సద్దొనరింపకుండఁ బలుసాకులు యత్నముసేసి, గుండెపైఁ
బెద్దతనమ్ములేక దురపిల్లుట కన్గొని దాసి యామెతో—

"అమ్మా! యాలస్యము వల
దమ్మా! నీవిట్టులుండి యాయన యటులై
మమ్మేమి సేయ నెంచితి
రమ్మకు నాన్నకు నిఁకేమి యాలంబనమా ?

మరియాదలు గిరియాదలు
తరువాతనె ; నేఁటిరాత్రి దాటిన యాపై
సరిచూడవచ్చు ; నిపుడిఁక
వరాభిసరణోద్యమమె యవశ్యము నీకున్.

ఈ చంద్రుని దేమి గుణమొ ?
నీచాయల నిల్వలేక నిన్నను మొన్నన్

నీచరణము లంటెనె నఖ
రోచిస్సుల ; నేఁటి కింత రూక్షతయేమో !

నీవంశము వాఁ డితరులఁ
గావం గలవాఁడు నేఁడు కాఠిన్యముతో
నీ పెడ ద్రోహముఁ బూనెను ;
భావుక శాపమున కేని పాల్పడకున్నే !

చాపము ధరించి పువ్వుల
తూపులు చేఁదాల్చి నీకుఁ ద్రోవంజూపన్
గాపున్నాఁ డతనుఁడు వే
వే పోదము పద ! ముందమున విభుసన్నిధికిన్."

అను చెలిపలుకులు ఊతగ రహస్యపథమ్మున వెళ్ళుచున్న శ్వే
తను దలపైని కల్పకలతాంతము మీఁద నురోజయుగ్మమం
దున స్ఫటికాక్షమాలపయి దోషచరుండు కరాలు సాచి తాఁ
కెను; చలియో మతేమొ! వడఁకెన్ గడగన్ గుడికన్ను మాటికిన్.

అపశకున మెంచి చింతించు నామె మనసు
నెఱిఁగి, మాటలందున మఱపింప నెంచి
దాసి దరిజేరు నంతలో- దారుణాతి
దారుణమ్ముగా రోధనధ్వని చెలంగె.

శ్వేత గమన వేగమ్ము హెచ్చించె ; విహ్వ
లించె గుండియ లేదు పాలింపరాక
స్పష్టమై ; పరిచారిక పలుకనెంచెఁ
గాని పెదవి కదలక కంగారుపడియె.

"నను విడనాడితివే ? నా
శనమైతివె ? పుండరీక ! సౌందర్యప్రపం

చన కింధన మైతి నె ? సా
ధన మేమయ్యె ? బ్రతుకెల్ల ధంధనమయ్యెన్.

నిండు ప్రాణిని బట్టి నిలువున నాహరిం
చితివిగదే ! మహాశ్వేత ! పాపి !
మదన ! దురాచార ! మగులు శేకెత్తించి
ముని మనస్సునఁ గొంప ముంచితివిర !
కొసరి లాలించెడు కూరిమి కొడుకుతో
శ్వేతకేతు ! ఋణము చెల్లిపోయె !
శారదా ! నేఁటితో జారిపోయెను గదే
నొసటి కుంకుమ రేఖ పసలు నీకు !"

నను కపింజలు భయదనాదనముఁ బట్టి
పసివి యేడ్చుచు గుండెలు బాదుకొనుచు
లతలు కంపలు నెత్తుపల్లములు దాటి
పర్వులెత్తి రిర్వురును సర్వమును మఱచి.

ఇది

దాత్యము

నా స్వామి

కీ. శే. గొట్టుముక్కల రామకృష్ణశాస్త్రిగారు.

ఈరోగంబున కంతమన్నదియు లేనేలేదు దుర్వారముల్
ప్రారబ్ధంబులు భీమరూపమున నాపై నిట్లు దండెత్తె నీ
కారుణ్యంబు గడింప లేనయితి నోకల్యాణమూర్తీ విప
త్పారావారము దాటుభాగ్య మిఁక లేదా యీవ్యథాజీవికిన్.

నీ కల్యాణగుణప్రభావముల వింటిన్ శైశవం బాదిగా
నీ కారుణ్యము సర్వలభ్య మనుకొంటిన్ నామనస్సౌధమం
దాకల్పించితి నీకు దివ్యము నమూల్యంబౌ మణీపీఠమున్
నీకై యింతతపించుచుంటి నను మన్నింపగ రావా ప్రభూ!

యోగీంద్రుల్ చిరసాధనోపగత సద్యోగాసనాసీనులై
రాగద్వేషనిరస్తచిత్తములనే రమ్యాకృతిన్ శాశ్వతున్
బాగొప్పన్ స్మరియించి, రట్టి నిను నాహ్వానించి ధ్యానింపఁగా
రాగద్వేషమయుండ వీనికొక యర్హత్వంబు లేదా ప్రభూ!

నాదౌర్భాగ్యము నేమనందును జగన్నాథా! దయాసింధు! ఏ
పాదాంభోజరజంబుచే శిలలకుం బ్రాప్తించె చైతన్య మా
పాదంబే హృదయస్థమయ్యు సుఖరూపంబైన చైతన్యము
త్పాదింపన్ వెనుదీయుచున్నది తమఃప్రచ్ఛన్నమీ జన్మకున్.

పల్లెకులంబువాని మనుపం బరుగెత్తిన ప్రేమ — ఎంగిలిన్
చల్లగ నేర్పుమై గుడుపఁజాలిన వృద్ధను బ్రోచు ప్రేమ — లో
నుల్లసమొప్పఁగా నతి సహోదరు సాకిన ప్రేమ నాయెడన్
ఘొల్లయిపోయె నేమయ ప్రభూ! జగదీశ్వర! దీనబాంధవా!

హృదయంబన్నది లేక ఉన్నను తదీయైకాగ్రతల్లేక, దు
ర్మదమాత్సర్యపరీతవృత్తి మితిమీఱఁగా సర్వదా తామసా
స్పదమై అల్లరిఁ బోతిమూకకును వశ్యంబైన యుష్మద్దయా
హృదయంబేటికి నాయెడన్ విముఖమయ్యెన్ చెప్పుమయ్యా! ప్రభూ!

ఉదధిం గట్టి ప్రశస్తిఁ గాంచిన మహోద్యోధాగ్రణీ! నీవు నా
హృదయాంతఃపరిఘూర్ణమానమగు ఈతృష్ణాబ్ధి బంధింపలే
వో! దయాన్వితుఁడవౌచు నాకడకు రావో! నన్ను లక్షింపవో!
ఇదియా కారుణికత్వలక్ష్మము? స్వామీ! నీవిధం బిట్టిదా?

పరమప్రాభవమూర్తివై పదితలల్ వానిన్ బహిశ్శత్రువున్
హరియింపన్ మును పెన్నిపాట్లు పడినావయ్యా ప్రభూ! నీవు సు
స్థిరరూపమ్మున వేనవేల్ తలలతోఁ జిత్తమ్మునన్ రేఁగు నా
యరిసంఘంబు జయింప నాకుఁ దరమౌనా? ఎంతయత్నించినన్.

తగునయ్యా స్మితపూర్వభాషి! త్రిజగద్బంధూ! దయాసింధు! నిన్
భగవంతున్ మది నిర్వికారమనుగ సంభావించి భావించి నా
యగచాట్లం దొలఁగింప వేఁడితి! త్వదన్యత్రాత లేఁడంటి- నా
మొగమోటంబుఁ దలంపనైతివి లవంబున్ జెల్లునే నీకిటుల్?

చిరభక్తి ప్రతిపన్నమంచు నిఖిలక్షేమోత్సుకంబంచు నీ
వెఱుఁగన్ జాలుదు నాహృదంతరము తండ్రీ! ఏల నన్నింతఁగా
మొరవెట్టింతువు? చాలు చాలును దయాంభోరాశి వైరమ్ము- దు
ర్భరఖేదంబు నడంచి నన్నిపుడె సంరక్షింపు మార్తావనా!

పుడమిన్ వేదపురాణశాస్త్రముల నామూలంబు క్షుణ్ణంబుగా
పడవల్లించిన జ్ఞానవంతులగు విద్వన్నాథులే పన్నుగా
నడుఁగుల్వైచిరి దుస్తరప్రకృతి మాయాముగ్ధులై- స్వామి! యీ
జడుఁడా శక్తిగలాడు కోరికల జంఝూటంబుఁ బోఁదోలఁగన్

ఆశాపాశహతంబు చిత్తము వృథాయాసంబుతో సంతతా
వేశంబొప్పఁగ పర్వులెత్తినది దిగ్వీధీస్థలిన్- స్వార్థమున్
లేశంబైన గడింపనెంచినది కాని యేమిలాభంబు ? స
ర్వేశా! నీకృపలేమి సర్వమును లేనేలేదుగదా ప్రభూ !

దారుణయాతనావినిహతంబయి యీ అవిపక్వమాన సం
బూరక వెఱ్ఱియాసల నమోఘమయమ్మై పడియుండ నన్ను నీ
తీరని యంధకారమున ద్రిమ్మరు మంటివి చాలు చాలు నీ
కారుణికత్వమున్ విడచి గారడిచేయుచునుంటివా ప్రభూ !

న్యాయము ధర్మమున్ విడిచినానో భవత్పదపద్మసేవలం
దేయెడనైన మూఢమతి నేమఱినానో ! జగద్ధితంబులం
జేయఁగలేదొ ఆరసి వచింపుమయా ప్రభు ! నాప్రవృత్తియం
దేయపరాధమున్నదని యిట్లు విధించితి వీమహాపదల్.

ఏవేవో లవలేశముల్ సలిపినానే యంద- మామాత్రలో
దేవా ! ఇట్టి కఠోరశిక్షలకు నాదేశింతువా నన్ను ? బో
ధావిర్భావములేని పామరుఁడ మాయా మోహితాత్ముండ నా
యావద్దోషములున్ క్షమార్హములు గావా దీనమందారమా !

నీనామైకజపంబుచే నలయుచుండెన్ నిత్యముం జిహ్వ నీ
ధ్యానారంభపరిశ్రమంబున నితాంతం బున్మదావస్థకున్
లోనైయుండెను చిత్త-మింతకు దయాళూ ! నీకృపాదృష్టి నా
పైనం బర్వినజాడ గన్పడదు మద్భాగ్యంబు లీపాటివా ?

విడచితి సర్వసౌఖ్యముల విస్మృతమౌ కవితాప్రపంచమున్
విడచితి జీవితంబు నడిపింపఁగఁజాలిన వృత్తిపైతమున్
విడచితి నీకఠోరపరివేదనఁ దీర్పఁగ నీపదమ్ములం
బడితి ననుగ్రహింప బ్రతిమాలితి నాదెసఁ జూడవింతకున్.

అక్షయపీడచే శిథిలమయ్యెను దేహము-సర్వథా పరా
పేక్షకమయ్యె జీవిత-మిసీ! హృదయవ్యథ దుర్నివార- మో
అక్షరరూప! నీకు హృదయార్పణమున్ బొనరించినందు కీ
శిక్ష విధింపలేదుగద? చెప్పకు మాటలు వేయునేటికిన్?

దోసంబన్నది లేని జన్మమిది- ఏదో ప్రాగ్జనుఃకిల్బిష
వ్యాసంగంబున దాపురించినవి దుర్వారంబు లీక్లేశముల్
నీ సేవామహిమన్ దరింతునను కొంటింగాని నానాటి కా
యాసల్ వ్యర్థములట్లదో చెడిని దేవా! ఎంత యోజించినన్.

ఆతంకం బొకవంక దీర్ఘతరచింతాపాదకంబౌ విప
ద్వ్రాతం బింకొకవంక రేగ తనువున్ స్వాంతంబు నొక్కుమ్మడిన్
వీతస్వాస్థ్యములయ్యె నిస్పృహయు నావేశించె పైపెచ్చుగా
చేతన్ గవ్వయు లేని దుర్దశయు వచ్చెన్ జీవితం బెట్లికన్.

చపలత్వం బను మాట మానవజనుస్సామాన్యమా గాని నా
యపభాగ్యంబో మత్తెమో అయ్యది ప్రమాణాతీతమై యిట్లు నీ
చపుత్రోవ న్నడిపించుచున్నది- ఉపేక్షాతత్త్వముంబూని నీ
కృప యేమూలనొ దాచిపెట్టితివి స్వామీ! నీవిధం బిట్టిదా?

ఏదో మాటికి మాటికిం ద్రియములన్ హీనేంద్రియార్థస్పృహో
న్మాదం బొక్కటి యావరించు- వెనువెంటన్ మానసంబున్ భవ
త్పాదాబ్జంబులకున్ రవంత యెడమై పర్వెత్తు నుంకించు- నా
మీదన్ విచ్యుతిగాక యేమగును? సామీ! ఇట్టివే నాకథల్.

పరువుల్వెట్టును మానసం బొక మహాభాగ్యంబు నిశ్శంకమై
అరచేతం బడునంచు నాసగొని, భగ్నాశాంకురంబై తుదిన్
తిరుగన్ వచ్చు- రవంత నిన్నపుడు గుర్తింపన్ ప్రభూ! కాని యా
పరుగుల్ దప్పవు తప్ప దాపతనదౌర్భాగ్యంబు పెన్నంటనే.

నిను సత్త్వప్రవణాత్మగమ్యుని తమోనీరంధ్రమౌ మానస
మ్మున నాహూతునొనర్పఁజాలు సుకృతంబుల్ గాంచగా లేక, నీ
యనుకంపాతిశయంబుఁ జూఱఁగొను భాగ్యమ్ముల్ గడింపంగలే
క నితాంతంబును పల్వరింతుఁ బెరకాంక్షల్ వీడి నేనిచ్చటన్.

నీవా పచ్చహారంబు నేడపయిఁగా నీ తావులంజిమ్ము మేల్
పూవుందోటలఁ గాని లక్ష్మణునురీత్యన్ పాదాబ్జద్వయీ
సేవాతృప్తి సమాధవింప సతముల్ నీ శోకటాక్షామృత
శ్రీవిస్ఫారిత మోదమూర్తివయి వాసింతెందుమయ్యా! ప్రభూ!

అవని న్నీకెనయైన రక్షకుఁడు లేడంచున్ భవన్మానసం
బు విభాస్వన్నవనీతతుల్యమనియున్ శోధించు వృద్ధోక్తిపై
నవసన్నంబగుచుండు నమ్మకము, దేవా! నేఁడు నిన్నే శిలా
ప్రవణస్వాంతుఁడవంచు నేననిన తప్పా? నామనోదైవమా!

నీమూలమ్మున సృష్టిస్థిఁ గన నేరన్ సర్వలోకావన
ప్రామాణ్యంబగు భక్తియాగమె అపార్థబోధ- కానున్న నీ
సామర్థ్యంబది సంశయాస్పదముగన్ సర్వత్రవిఖ్యాతమౌ
నీమర్యాద కళంకితంబగుచు- ముందే చెప్పితిన్ నాప్రభూ!

నిను దీనావన దీక్షితుండవని వింటిన్ నీపదాబ్జంబులన్
మనమం దెప్పుడుఁ గొల్చుచుంటి సభవా! మన్నింపరా వింతగన్
నను రక్షింపగ లేనిమాట నిజమైనన్ చెప్పు మామాటనై
ననుఁ గూర్పుండెద నాసలన్ విడచెరన్ నాకర్మ మోర్లోయగున్.

ఆపన్నుగ్నుఁడన్నె నిరాశంబుకు లోనైరె ప్రేమయుంటిన్ ప్రభూ!
ఈపాపంబునుఁగూడ నాతలకు తెగ్రడీ! ఏల చుట్టింతువ
య్యా పాషాణము నుద్ధరించితివి గాదా! ఉద్ధరింపంగ లే
వే? పాపాత్ములు? కట్టికొందరయె కానీ నాకు సర్వేశ్వరా!

నీతో వాదములాడఁ జాలను జగన్నేతా! భవత్పాదసే
వా తాత్పర్యముచే విపత్తులఁ దరింపన్నెత్తు నన్మాట ని
ర్ణీతం బయ్యెను- దానికిన్ తిరుగు లేనే లేదు నాస్వామి! నీ
ఖ్యాతప్రేమము నేటితోఁ దెలియు నయ్యా! తేటతెల్లంబుగా!
నిన్నున్ మానసపంజరంబునను బంధింపంగ జాల్ శక్తి నా
కున్నన్ నీవిటు చేయఁగాఁగలవె?- ఏదో తామసావేశ ని
ష్పన్నంబౌ నొకవేదనం బడితి దేవా! కాని యేనాటికే
ని న్నీవాడను గాకపోవను సుమీ! నీవెంతగా గెంటినన్.

నాకంటెన్ మఱియొక్క దీనుఁ డిలఁ గానన్ రాడు నిక్కంబుగా
నీకంటెన్ మఱి దీనరక్షకుఁడు లేనేలేడు లోకంబులన్
కాకుత్స్థాగ్రణి! నీ యశోమహిమముం గాపాడుకోనైన నన్
సాకన్వచ్చుట నేడు తప్పను సుమీ స్వామీ! కృపంజూడుమీ!

జయజయ దేవ! దేవహిత! సాధుజనావన! లోకపావనా!
జయజయ పాదపంకజరజఃపరిపాలిత గౌతమాలయా!
జయజయ రాఘవా! గిరిశ చాపవిభంజన! విశ్వరంజనా!
జయజయ పంక్తికంధర విశంసన పండిత! కీర్తిమండితా!

అభవా! మంగళ మద్రిజారమణవంద్యా! మంగళం బాత్మభూ
ప్రభవా! మంగళ మార్యసన్నుత చరిత్రా! మంగళం బుల్లస
ద్విభవా! మంగళ మార్తరక్షణ! యశస్వీ! మంగళం బర్కవం
శభవా! మంగళ మాదిదేవ! పరమేశా! మంగళం మంగళం!

శ్రీరామార్పణమస్తు.

ఛందోదర్పణము — కొన్ని విశేషములు

"ఒక విజ్ఞప్తి"

వాఙ్మయమహాధ్యక్ష వడ్లమూడి గోపాలకృష్ణయ్య.

ఏగ్రంథరాజమునైనను నొకవాని నెవ్వాఁడైనఁ బరామర్శింపవచ్చును. వీఁడు పరామర్శింపవచ్చును, వీఁడు పరామర్శింపరాదు అను నియమము లేదు. కాని యొకవిషయము నందఱును గమనింపవలయును. అది యేమన- ఆగ్రంథముపై నెవరెవరేమేమి వ్రాసినారనునది. అట్లు గమనింపక వ్రాసిన నల్లరిపాలయి హేళనకు గురియగుట తప్ప వేరుప్రయోజన ముండనేరదు. ఇట్టి గమనిక కేవల పరామర్శములు వ్రాయువారికే కాక ఆయా పరామర్శములఁ బ్రకటించు పత్రికాధిపతులకుఁ గూడ నుండియుండవలయును- ఏలయన నొకరు వ్రాసిన విషయము నేమఱి యొకరు గొప్పగఁ దమ పేర మఱియొకపరి వ్రాసి పత్రికల కెక్కవచ్చును. అట్టి సందర్భములలోఁ గేవలము వ్రాఁతరియే కాక యట్టి వ్రాఁతను బ్రచురించిన పత్రికాధిపతులును గొన్ని యిబ్బందులకు గురియగుట కద్దు. అంతియ కాక వ్రాఁతరి యితరులైన వ్రాఁతకుల రచనలను వెదకియైన నన్నింటిని బఠించితీరవలయును. తాను విమర్శింపఁబూనిన రచయితల వ్రాఁత లన్నింటిని జదువకయే వారి వ్రాఁతలు విమర్శింపఁబూనిన హాస్యాస్పదుఁడగుట నిజము.

అవ్విధమున సమగ్రముగఁ బూర్వావలోకము చేయకయే వ్రాసిన కొన్ని విషయములను "ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక" సంపుటము 45 సంచిక 3 లో సంపాదకమహాశయులు ప్రకటించిరి. "ఛందోదర్పణము—కొన్నివిశేషములు" అను శీర్షికతోఁ బ్రకటించిరి. ఈవ్రాఁతలను గూర్చి నాల్గుమాటలు నేను వ్రాయుటకు ముందుఁ బెద్దలకు నొక్క మనవి.

నేను నాంధ్రవాఙ్మయమునఁ బరిశోధనకు దొరకొనుట సత్యాన్వేషణాసక్తిచేతనే గాని యన్యము కాదు. నేనేమైనఁ బ్రమాదవశమున

వ్రాసిన వానిని దెల్పినవారికిఁ గృతజ్ఞతలు తెల్పుస్వభావము గలాఁడను. ముఖ్యముగ మొండివాదములుచేయుట నాస్వభావముగాదు. నాలో నెట్టివిదో కొన్ని యభిప్రాయములు పెట్టుకొని వాని నిరూపణచేయుటకై తాపత్రయపడను. సాహిత్యావలోకనములో నాకనులఁబడిన నా బుద్ధికిఁ దోచిన విశేషములు తెల్పుదును- సత్యాన్వేషణలో నావాదమును దేనినైన నుపసంహరించుకొనవలసివచ్చినచో నట్టిపని చేయుటకు నేను వెనుకాడను- అవమానకరమని తలంపను- అది నాసత్యాన్వేషణపరతత్వము- ఈవిషయమెల్లఁ బ్రసిద్ధమైన మన పరిశోధకుల కెల్లరకుఁ దెలియును. ఇట్టి నాస్వభావమును (గొప్పకుఁ జెప్పుకొనుట లేదు.) దోటి పరిశోధకశిఖామణు లనేకులు బాగుగఁగూడ మెచ్చుకొనుట నే నెఱుంగుదును. ఈసందర్భమున నాయభిప్రాయములే సత్యములని వాదించువాఁడను గానని పెద్దలైనవారికి మరొకసారి మనవిచేయుచున్నాను-

45వ సంపుటము 3వ సంచికలో "ఛందోదర్పణము-కొన్ని విశేషములు" అను శీర్షికతో వెలువడినదానిలో మొత్తము పరామర్శింపఁబడిన నైదువిషయములు.

(1)

ఇందు "ఒక్క నెలవున నెనిమిది యొకటనాల్గు" అను ననంతుని పద్యార్థము పరామర్శింపఁబడినది. ఈపద్యవిషయమున శ్రీ రావూరి దొరసామిశర్మగారు చెప్పిన యర్థమె సరియైనది- ప్రత్యేకముగ ననర్థకముగ మనకవిత్వమందుఁ జొనుపు నావశ్యకము లేదు- అనంతుని పద్యమును సగమునకు సగము దిద్దవలసిన యావశ్యక మేమున్నది? శ్రీ రావూరివారు చెప్పిన యర్థమునకె స్వారస్యమున్నది. వేరర్థమునఁ బెక్కు దోషము లున్నవి- వానినెల్ల వివరించుట నాపనికాదు. ఇంకముం దవసరమైనఁ దప్పదు.

(2)

ఇందు "నైసాదృశ్యంబులు పరిహరణీయంబులు" అను పాఠము తప్పనియు "నైసాదృశ్యంబు లపరిహరణీయంబులు" అను పాఠము సరియైన దనియుఁ బ్రతిపాదింపఁబడినది. ఈవ్రాఁతరి చెప్పిన విశేషమేమియు లేదు- ఈసవరణ నేను ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక 39 సంపుటము 1-3 సంచికలో "ఛందోదర్పణవిశేషములు" అను వ్యాసములోఁ జేసి చూపితిని- (చూఁడుఁడు- ఆం. సా. ప. పత్రిక- 39వ సంపు- 1-3 సంచిక 24 పుట- చివరి రెండుపంక్తులు.) తిరిగి దానినె వ్రాసిన యీ వ్రాఁతరి యీపత్రికలో నావ్యాసము చూచి వ్రాసినదే. ఈవ్రాఁతరి యీసంచిక చూచెననుటకు సాక్షి యీ వ్యాసమునందె నేను బ్రతిపాదించిన "అఱయనంగను" నను పద్యవిమర్శను బరామర్శించుట- కావున నేను వ్రాసిన విషయమునె తిరిగి వ్రాయుటయుఁ బత్రికాధిపతులు ప్రకటించుటయు సరికాదు

(3)

సంయుతప్రాసము విషయమైయున్న "పాదుసూను" అను పద్యమున నీవ్రాఁతరి చూపిన విశేషము లేదు. ఈవు చూపిన సవరణ గొవ్వూరు సంస్కృతకళాశాలలోఁ బాఠప్రవచనావేళ నక్కడనున్న యధ్యాపకులు చేసినది. ఇటీవల నాకళాశాల పూర్వవిద్యార్థిసంఘసమావేశ సందర్భముగ నేను గొవ్వూరు వెడలగా నక్కడ నొకవిద్యార్థి పుస్తకమున నీసవరణ చూచితిని * వాస్తవమున కీసంయుత ప్రాసతత్త్వము వేఱు- ఆవిషయమువెల్ల 1952 ఆగష్టునెల సుభాషిణి పత్రికలోఁ బరామర్శించితిని. సెప్టెంబరు సంచికలో "పాదుసూదుప్రోలు" అను పద

* ఈవ్రాఁతరి గొవ్వూరు విద్యార్థియని 205వ పుటలోని వ్రాఁతలవల్లఁ దెలియును. నేనుపరిషద్విద్యార్థినే గాని "కవిజనాశ్రయము పక్కన" పెట్టిన ఛందము తెల్పియు నేను గురువులవద్దఁ జదువలేదు. నేఁ జదివినపుడు "ఛందోదర్పణము" పాఠ్యగ్రంథము కాదు.

ములు తదితరములకు నుపలక్షణములని 20వ పుట సవరణలోఁ బ్రతిపాదించితిని. ఆవిషయమె యీవ్రాఁతరి చెప్పుట వింత-

భాగ్యవంతుఁ డేలు పాళులు నూళులు
ప్రోళులయ్యె బ్రాతె కూళులిచట

అను పాఠము సరికాదనియు నాసందర్భమున ననంతుని యభిప్రాయము మఱొకటనియు నా "సుభాషిణి" లో వివరించితిని. ఇంక నీవిషయమున నీవ్రాఁతరి స్వంతయభిప్రాయ మేమియు లేదు.

(4)

ఇందు "అఱుననంగను" అను పద్యవిషయము ప్రతిపాదింపఁబడినది. "అనుసన్న" అనునెడ ననంతుఁ డేల సంధిచేసెనని యీవ్రాఁతరి ప్రశ్నము. ఒకచో సంధిచేయకున్న నన్నిచోటులను జేయరాదని నియమమెక్కడ? ఎవ్వరైన నన్లనురా? ప్రత్యేకనిర్దేశము చేయుటలో సంధిచేయకపోవుట దోషముకాదనిమాత్రమే నేను వ్రాసితినిగాని సంధిచేయునేరాదని నేను వ్రాయలేదు. సంధిచేసిన చేయవచ్చును. చేయకపోయిన దోషముకాదు. అటఁ జేయనివాఁ డిట నేల చేయలేదని ప్రశ్నించుట సరికాదు. ఈవ్రాఁతరియు విసంధివిషయమున నింతగా భారతము చదివి "అప్ప అయ్య" అను పద్యము నుదాహరించుచు "అప్ప యయ్య యన్న" యని "య" డాగమరూపములు గలవాని నేల యుదాహరింపలేదు! లోగడ నే విన్నవించినట్లు ప్రత్యేకనిర్దేశములలో సంధిచేయవలెనను నియమ మెట్లు లేదో యట్లే "య" డాగమమునకును లేదు. ఇట్టి విసంధుల విషయమున నీవ్రాఁతరి తాళపత్రప్రతుల నొకపరి తిలకించినఁ దెలియఁగలదు.

"అఱుననంగను బోవు ననర్థమైన" అని యీవ్రాతరి సవరణ. పోవును + అని + అర్థమైన అని విభాగము కాఁబోలు. ఇట వ్యాఖ్యాతృనకు సంధివిషయము విడిచినను "పోవు + అనర్థమైన" అని యనర్థస్ఫురణ కవకాశమున్నది. రామయ్యవంటి చోటులనే సంధికావలెననుట

సరికాదు. రూపములఁబట్టి సూత్రములుగాని సూత్రములఁబట్టి రూపములు కావు. లోకవ్యవహారమునుబట్టి వచ్చినవే యివి యన్నియు. అయినప్పుడు మానవునకేమైన నలువురకలిగినప్పుడో కాని పని నెరవేరినప్పుడో "అమ్మయ్య" యనుట స్వాభావికము. ఇవ్విధమున "అమ్మయ్య" అని సంధిసహితముగఁ బ్రయోగించిన కవుల ప్రయోగములు కలవు. (మరొక వ్యాసమున వానిని వివరింతును) అయినప్పుడు ప్రౌఢవ్యాకరణకర్త సూత్ర మేమగును ?

(5)

ఇందుఁ "బురుషసింహా" అనుదాని విషయము ప్రతిపాదింపఁబడినది. దీనివిషయమై నేను "సుభాషిణి" (సెప్టెంబరు 1952) లోఁ బొరపాటుగ వ్రాసినది వాస్తవమే. ఆపొరపాటును నీరు చెప్పునవసరము లేకుండ నేనే గమనించి నాపొరపాటును నేనే అక్టోబరు "సుభాషిణి" లోఁ బడిన నావ్యాసముచివర "పాఠకులకు మనవి" అని జరిగిన పొరపాటు మనవిచేసి సవరించుకొన్నాను. (అక్టో. సుభాషిణి- 38 పుట చూ.) ఇంక నన్నీ వ్రాఁతరి "బూకరింపులబుంగ" యనవలసిన యగత్యము లేదు. నేనే చేసుకొన్న యుపసంహారణను మరుగుపరచి తామేదో ప్రత్యేకముగ నెఱింగినట్లు వ్రాయుట హాస్యాస్పదము.

ఒక నేరము లారోపించి యొకరిని దూషించుటయె ధ్యేయముగ నెవరో వ్రాసినవె వ్రాసి కొన్నిటిని జూడకయె చూచి మరుగుపఱచియో గాలిపోగుచేసి వ్రాసిన వ్యాసనామకములైన వ్రాఁతలను బ్రకటించుట పత్రికాధిపతుల గౌరవమునకు భంగకరమని విజ్ఞప్తిచేయుచున్నాను. నేను ఛందోదర్పణముపై "త్రిలింగ" ఆంధ్రప్రభ- సుభాషిణి (మూడుసంచికలలో వరుసగా) ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రికలలో వ్యాసములు కొన్ని వ్రాసితిని. వాని నన్నింటిని దిలకించి తత్పూంగలవారలు వ్యాసములు వ్రాసిన హాస్యాస్పదులు కాకుందురని విజ్ఞప్తిచేయుచున్నాను.

శివస్వరూపము

శ్రీ బొడ్డపాటి వెంకటసుబ్బారావు, ఎం. ఏ,

గల్పించుకొని, కామోద్రిక్తవాక్యములను బల్కు యక్షుడుసయితము శివుని బ్రసన్నునిగఁ జేసికొనవలసిన దనియు, భక్తివినమ్రుఁడై హరచరణన్యాసమునకుఁ బ్రదక్షిణము సల్పవలసిన దనియు, తనస్నిగ్ధగంభీరఘోషచేఁ బశుపతికిఁ గావలసినసంగీతసామగ్రి సమకూర్పవలసిన దనియు, పలుమార్లు తెల్పినాఁడు. కాముని నిగ్రహించిన శివుఁడు కామున కెట్లు ప్రసన్నుఁడు కాఁగల డను ప్రశ్నకు శివపార్వతీపరిణయమే ప్రత్యుత్తరము. 'సుషుమ్నా నాడికిఁ బార్వతి యని పేరు. మేరుదండము (వెన్నెముక) హిమాలయము. ఇందే సుషుమ్నా నాడి కలదు. ఈ మేరు దండమంతయు ఆఱుచక్రములు, ముప్పదిమూఁడు పర్వములు లేక యెముకలకీళ్లును గలవు. ఈకీళ్లొకదానితో నొకటి దగ్గరగఁ జేర్పఁబడి యున్నవి. ఈ మేరువే పర్వతము (పర్వాణి సన్త్యస్య). ఈ పర్వతములోనుండు సుషుమ్నా నాడియే పర్వతరాజకన్య యగు పార్వతి. ఈ యెముకకీళ్లలో నొకరంధ్రము కలదు. కీళ్లన్నియు దగ్గఱదగ్గఱగాఁ జేర్పబడియుండుటచే నా రంధ్రము పొడవైన గొట్టమువలె నైనది. దీనిలో సుషుమ్నా నాడి గలదు. ఈ నాడి మెదడునుండఁబోయి వెన్నెముకభాగమున నవస్థితమై, అన్నిటికంటెఁ గ్రిందుగనున్న మూలాధారచక్రమువఱకు వచ్చును. కీళ్లయెముకలలో మొదట తెలుపుగనున్నట్టియు, పిమ్మట విభూతి లేక బూడిదవర్ణము గల్గిన క్రొవ్వుపదార్థము నిండియుండును. అట్టిదియే మెదడునందలి భాగములందుఁగూడ నుండును. ఈమజ్జామయమైన సుషుమ్నా నాడియందుఁ గ్రిందనుండి పైదాఁకఁ బోవునట్టి సూక్ష్మరంధ్రము కలదు. సుషుమ్నా నాడి కెడమ వైపున 'ఇడ' (ఇళ) యనునట్టియు, కుడిప్రక్కను 'పింగళ' యనునట్టియు నాడులు ప్రసరించియున్నవి. ఇవియు సుషుమ్నా నాడి సంబద్ధములై వేయి వలలవిధమున వ్యాపించుచుఁ జివరకుఁ గపాలమం దాజ్ఞాచక్ర

ములో సుషుమ్నా నాడిలోఁ గలసిపోవుచున్నవి. ఈ నాడులన్నియుఁ బ్రాణవాహికలే. ఇంకఁ బ్రాణమే జీవనతత్త్వము.

భౌతికపక్షమున నాడీజాలము లన్నియు, షట్చక్రములు, ప్రాణమున కాధారములు. నాడులసూక్ష్మత్వమున కంతము లేదు. యోగశాస్త్రప్రకారము వానిసంఖ్య 72000 ఆధునికశరీరశాస్త్రజ్ఞునకుఁగూడ సమస్తనాడులసంఖ్యయు నిర్ధారణపూర్వకముగఁ దెలియదు. అన్ని నాడులయందును ముఖ్యమైనది సుషుమ్నా నాడియే. స్థూలశరీరశాస్త్రమునకు జీవనతత్త్వముయొక్క భౌతికాధారము మాత్రమే యవగతమైనది. దానిభోగాయతనరూపము లేక స్థూలరూపము ప్రయోగసాధ్యము (experimental) కాన యోగవిద్య మానసికపక్షమునఁ గూడఁ బ్రాణముయొక్క చలనము నిర్దేశించి, దానినిగూర్చి సూక్ష్మవివేచన చేయును. భౌతికప్రయోగముచే నేవస్తువునుగూర్చి తెలిసికొనలేమో యా శారీరకరహస్యములే మానసికక్రియలలోఁగూడ దీనివలన ధ్యానమందు ప్రత్యక్షముగ గోచరించును తాంత్రికగ్రంథములందు దీనిని రెండువిధములుగ వర్ణించిరి. కొన్నిచోట్ల భోగాయతనపక్షమందు, శరీరవ్యాపారమందు, జీవనతత్త్వముయొక్క అధిష్ఠానమును విశదీకరించుటయందు 'సుషుమ్నా' మొదలగునామములు ప్రయోగింపఁబడినవి. మఱికొన్నిచోట్ల ఆవర్ణనమునకే ఆధ్యాత్మికస్వరూపమును గల్పించి శివ, పార్వతీ, కుమార, ప్రమథాదినామములు కల్పించి యోగప్రత్యక్షమైనదానిని శబ్దములచే వ్యక్తపఱుపఁబడినది. షట్చక్రములస్థానముల క్రమ మి ట్లున్నది.

(i) మూలాధారచక్రము:-(కాక్సీజియల్ రీజియన్ Coccigial Region ఇది గుదస్థానములో సంబంధించినది. ఇందు నాల్గుపర్వములు (వర్టిబ్రే Vertebrae) ఇవి పైనున్న పర్వములకన్నఁ జిన్నవిగను, అపరిపూర్ణముగను నున్నవి. ఈ నాల్గును వేఱువేఱుస్వరూప

ములతోఁగాక యొక్కయెముకవలెనే కాన్పించును. దీనిని ఆంగ్లమున 'కాక్సిక్సు' (Coccix) అందురు. 'కేకసా' యనెడు అస్థి యిదియే యని తోఁచుచున్నది. కుండలినీశక్తి యిచటనే నివసించును. శివ పార్వతీవివాహమున కుండలిని మేల్కొల్పి బ్రహ్మాండము అనఁగా మస్తిష్కములోనికిఁ గొనిపోవుదురు. దీనినే యోగపరిభాషలో సర్పిణి యందురు. ఏలన, నిది సర్పిణివలె చుట్టుకొని నిమరించుచుండును. మూలాధారచక్రమందు పృథ్వీతత్త్వము కలదు.

(ii) స్వాధిష్ఠానచక్రము :— (సేక్రెల్ రీజియన్ - Sacral Region) ఇది లింగస్థానమం దధిష్ఠాతమై యున్నది. దీనిలో నైదు యెముకలు కలవు. ఈ యైదునుగూడఁ గలసియేయుండును. దీనిని ఆంగ్లమందు 'సేక్రమ్' (Secrum) అందురు. ఈ రెండుభాగములలోని తొమ్మిదికణుపులను వదిలి, వెన్నెముకయందలి మిగిలిన 24 ఎముకలనే లెక్కింతురు. కాని, భారతీయులుమాత్ర మీశక్తిని 33 ఎముకలతోఁ గూడియున్నట్లే యెంచిరి. స్వాధిష్ఠానచక్రమందు జలతత్త్వ మున్నది.

(iii) మణిపూరచక్రము :— లంబర్ రీజియన్ (Lumber Region). దీనిస్థానము నాభిప్రదేశము. ఇచటి వెన్నెముకయందు 5 పర్వములు కలవు. తేజము దీని తత్త్వము. ఈ మూఁడుచక్రములను ఛేదించినపిమ్మటనే యోగి విరాట్భావసమన్వితుఁ డగును. అతని మోహనిద్ర యంతరించును.

(iv) అనాహతచక్రము :— 'డోర్సల్ రీజియన్'- (Dorsal Region) 12 పర్వములు గల్గిన వెన్నెముకయందలి యీచక్రము హృదయస్థానమందుఁ గలదు. ఇది వాయుతత్త్వమునకు స్థానము.

(v) విశుద్ధచక్రము:—'సెర్వికల్ రీజియన్' (Cervical Region) ఇందు 7 కణుపులు గలవు. ఇది మెడయందుఁ గలదు. ఇచటనుండియే

ఆకాశగుణము గల్గిన శబ్దము లుద్భవించును. దీనిని భేదించినపిమ్మట యోగికి ఆకాశతత్త్వముపై విజయము చేకూరును.

(vi) ఆజ్ఞాచక్రము :– మస్తిష్కప్రదేశమున భ్రూమధ్యమున లేక త్రికుటియందు నీచక్రము కలదని యోగు లందురు. ఇచట సుషుమ్నా నాడి యంతరించును. ఇచటనే మనస్సు, బుద్ధి, అహంకారము లుండును. ఇచటనే జ్ఞానచక్షు వనెడి మూఁడవక న్నుండును. ఇదియే శివుని వాసస్థానము.

యోగి కైదుచక్రముల్లపై నధికారము కల్గినపిమ్మటఁ గామబాధ యతనిని బీడింపలేదు. శివునిగూర్చి కాళిదాసునివాక్య మిట్లున్నది– 'అరూపహార్యం మదనస్య నిగ్రహాత్' –కాముని నిగ్రహించినవాఁడగుటచే, రూపము అనగా సౌందర్యము. అతనిచిత్తమును హరింపలేదని భావము. మున్ముందు శివుఁడు మన్మథుని భస్మముచేసెనై చెను. (భస్మావశేషం మదనంచకార) అటుపిమ్మటనే పార్వతిని వివాహమాడి మన్మథుని బుత్రునిగఁ బడసెను. ఆజ్ఞాచక్రముకంటెఁ బైనున్న సహస్రదళపద్మమందు (సెరెబ్రెల్ రీజియన్ Cerebral Region) సాక్షాచ్ఛివుఁడు వసించును.

శివునియొక్క స్కందితతేజముచేఁ గుమారస్వామి జన్మించెను. ఈతేజము పార్వతీరూపమైన సుషుమ్న (2) యందు నిక్షిప్తమై

(2) సుషుమ్నా:— సుసు – ఆనందము, 'షుఙ్ = అభిషవే' ధాతువునుండి 'సుమ్న' అగును. షట్చక్రముల భేదించినతరువాత స్కందుఁడు జన్మించును. స్కందునిసంబంధము లోకమున 'ఆరు' సంఖ్యతో నధికముగఁ గలదు. షడానన, స్కంద, షష్ఠి మొదలుగాఁగల పేర్లు గలవు. శ్రీ ఆర్థర్ ఏవలెన్ పండితుఁడు చిత్రించిన ఆజ్ఞాచక్రచిత్రమందు కుమారస్వామి షడాననుఁడుగఁ జిత్రింపఁబడినాఁడు.

క్రమముగ నాఱుచక్రముల (3) చేఁ బుష్టిచెంది పెంపఁబడి స్కంద నామముతో జన్మించును. ఇందువలననే ఆఱ్గురుమాతలకుఁ బుత్రి తుల్యుఁ డగుటచేఁ కుమారస్వామి షాణ్మాతురుఁ డని పిలువబడు చున్నాఁడు. మేఘదూతయందుఁ గాళిదాసు స్కందుని జన్మరహస్య మును సూత్రప్రాయముగ నుదాహరించినాఁడు.

తత్రస్కందం నియతవసతిం పుష్పమేఘీకృతాత్మా
పుష్పాసారైః స్నపయతు భవా న్వ్యోమగంగాజలార్ద్రైః
రక్షాహేతో ర్నవ శశిభృతా వాసవీనాంచమూనా
మత్యాదిత్యం హుతవహముఖె సంభృతం తద్ధి తేజః॥

(మే. దూ. 1–47)

అచట దేవగిరిపై నివసించుకుమారస్వామిని నీవు నీపుష్పాత్మక రూపమును జెంది యాకాశగంగచేఁ దడిసిన పుష్పవృష్టితో స్నానము చేయింపుము. దేవసేనను రక్షించుటకై పావకుని నోటియందు సంచితమైన యగ్ని తేజముకన్న మిన్నయగు తేజము గల్గిన శివతేజమే సుమా కుమారస్వామి- 'అత్యాదిత్యం హుతవహముఖే సంభృతం తద్ధి తేజః- ఇదియే స్కందశబ్దమునకు నిర్వచనము. హుతవహుఁడు అనఁగా అగ్ని నామకమైన సుషుమ్నా నాడిముఖమందున్న, సూర్యునికన్న నధికప్రకాశితమైన శివతేజమే స్కందుఁడు. నిఘంటువులందు స్కందునిభార్య

(3) షట్చక్రములు సుషుమ్నానాడియందే యుండును. శరీరశాస్త్రమందు, సుషుమ్నానాడి అయిదు సహజవిభాగములుగఁ జేయబడినది. ఆఱవది, అన్నింటికంటె పైనికలదు. అచట సుషుమ్నా (Spinal Cord) క్రాంచరంధ్రముగుండ Magnum Foranam అనగా పెద్దరంధ్రముద్వారా మెదడున (బ్రహ్మాండమున) వ్యాపించును. ఈ పంచచక్రములకు సంబంధించిన శక్తిప్రవాహినీ నాడులు క్రమముగ గుద, లింగ, నాభి, హృదయ, కంఠస్థానములతో సంబంధించియున్నవి. ఉదాహరణకు మణిపూరచక్రము నాభిదేశమును పాలించును. కాని యదియుండుటమాత్రము సుషుమ్నయందే. ఇట్లే మిగిలినస్థానములందుకూడ నుండును.

దేవసేన యని చెప్పఁబడినది. ఇంద్రియములయొక్క సాత్త్విక తామసిక ప్రవృత్తులద్వంద్వమే దేవాసురసంగ్రామము. సత్త్వగుణసమన్వితములైన యింద్రియము లెప్పుడు కామముచే నోడింపఁబడ మొదలిడునో యప్పుడవి సమాధిస్థితుఁడైన శివునిగూర్చి యొకసేనాధిపతిని బ్రసాదింపుమని ప్రార్థించును. దేవతలుకూడ నిట్లే ప్రార్థించిరి.

తదిచ్ఛామో విభో స్రష్టుం సేనాన్యం తస్య శాంతయే

(కు. సం. II—51)

అసురుల నోడించుటకై మా కొకసేనాపతి కావలెనుట. శివుడు మదనుని దహించినైచెను. పిమ్మట, నుమయొక్క తపస్సువలన నసఁగా సుషుమ్నానాడి ద్వారమున యోగసాధనచే శివపార్వతుల వివాహము జరిగెను. అనఁగా నధోముఖముగనున్నట్టి వ్యక్తియొక్క చిదాత్మశక్తి యంతర్ముఖయై సహస్రారదళమందున్న పరబిందురూపమైన శివునితోఁ గూడును. పిమ్మట విషయములతో (నింద్రియములతో) నావ్యక్తి కెట్టిబాధయు నుండఁబోదు. ఏయింద్రియములు మిగిలిన వానినన్నిటిని మథించునో యవియే ప్రమథులరూపమున శివపార్షదులై (పరిషది, సాధు) యుండును. "అత్యాదిత్యం హుతవహాముఖే సంభృతం తద్ధితేజః"- అనుదానిని తెలిసికొనుటకై నాడులయొక్క నామముల నెఱుంగుట ముఖ్యము.

సుషుమ్న=వహ్నిస్వరూప, సరస్వతి; లోహితవర్ణ

ఇడ=చంద్రస్వరూప, గంగ, సద్గుణి, అమృతవిగ్రహ, పీతవర్ణ

పింగళ = సూర్యస్వరూప, తైజసవర్ణ, రౌద్రాత్మిక, వజ్రిణి, యమున, రాజసి.

సుషుమ్నకు 'వహ్ని' లేక 'హుతవహ' యనుపేరు. తనతేజము నీవహ్నిలో హవనముచేయుటచే శివుఁడు యజ్వయని పిలువఁబడు చున్నాఁడు. సాధనలో పురుషునితేజ మీవహ్నిముఖమందే సంచిత

ముగ నుండును. ఆఱుచక్రములను భేదించినపిమ్మటనే దేవసేనను అప రాజితముగఁ జేయునట్టి అజేయుఁడగు కుమారస్వామి జన్మించును. పురాణముల ననుసరించి, ఆజన్మబ్రహ్మచారియగు నతఁడే కుమారుఁడు. సహస్రారదళమందున్న శివుఁడే అక్షరతత్త్వము. అచట సమస్త బ్రహ్మాండసంబంధియైన చిచ్ఛక్తి కలదు. మూలాధారచక్రమం దొక శక్తిపీఠము కలదు. అందు వ్యక్తిరూపక శక్తి నివసించును. ఆశక్తికి ఇచ్ఛా, జ్ఞాన, క్రియ లనెడి మూఁడుకోణములు గలవని చెప్పబడినది. ఈమూఁడింటిపేరే త్రిపురములు. వీనిమధ్యమందు శక్తియే త్రిపుర సుందరి యని ప్రసిద్ధికెక్కినది. ఈత్రైపురము లేక త్రికోణము మధ్య కుండలితమై శాంతముగ నివసించియుండు శక్తినే శబ్దగతకల్పనచే 'సర్పిణి' యనినారు. ఇందుచేతనే శివుని శరీరమును భుజంగములు చుట్టుకొని యున్నట్లును, శివుఁడహివలయ ధారి యనియు వర్ణించినారు.

"హిత్వా తస్మిన్ భుజగవలయం శంభునా దత్తహస్తా
క్రీడాశైలే యది చ విచరేత్ పాదచారేణ గౌరీ"
(మేఘ. దూ. I—64)

మూలాధారమం దీసర్పిణి శివరూపజ్యోతికి నలువైపులఁ జుట్టుకొని యుండును, కాని ఆజ్ఞాచక్రమును జేరినపిమ్మట, శివపార్వతీ సంయోగమైనపుడు, కుండలిని, శివుఁడు దాని సర్పవలయములను త్యజించినాఁడో యనునట్లు విడివడిపోవును. శరీరశాస్త్రమును దృష్టియం దుంచుకొని దీనినిఁ బరీక్షించినచో నిట్టి త్రికోణాత్మిక శక్తిరూపము, శల్యశాస్త్రమున గోచరింపదు. మానసపక్షసంబంధమగు విషయము యంత్రముద్వారమునఁ దెలిసికొనుట యెట్లు? దీనిని యోగపక్షమున ధ్యానముచే దర్శింపవచ్చును. (4) జ్యోతి (తేజస్స్ఫులింగము) ఆకార

(4) కేంద్రమందున్న నాడీజాలముల నిర్మాణ మతిజటిలము. ఆ తంతుసమూహములలో ఘటికాబిందువులలో (Nerve Centres) ప్రతంత్రులలో జరిగెడి సంవేద

మందున్న శివలింగము దీనికి ప్రతీకము. ఈశక్తియొక్క త్రికోణమును అనఁగా త్రిపురమునే శివుఁడు జయించును. ఇందుచే శివుని పేరు త్రిపుర విజయుఁడు. మేరుదండరూపమైన (వెన్నెముక) పార్వతికి ఒక కొన నున్నట్టి ప్రదేశము పేరే కైలాసము. మేరుదండముయొక్క పైయగ్రమే కైలాసము. అచటనే ఆజ్ఞాచక్రము కలదు. ఇచట కైలాసముదగ్గఱనే అలకాపురి కలదు. ఇచట కామదేవుఁడు తన చాపమునను శరమును సంధింపఁడని కాళిదాసుని పల్కు.

"మత్వా దేవం ధనపతిసఖం యత్రసాక్షాద్వసన్తం
ప్రాయశ్చాపం న వహతి భయా న్మన్మథః షట్పదజ్యమ్"
(మే. దూ. II—14)

(కైలాసోత్సంగమందున్న అలకాపురి సాక్షాత్తు శివుని నివాస మని యెఱిఁగి మన్మథుఁడు తన షట్పదశ్రేణియగు నారిగల్గిన వింటి నుపయోగించుటకు సాహసింపఁడు.)

ఉచితమే. ఆజ్ఞాచక్రము వఱకును సిద్ధినిపొందిన యోగిపుంగవునిఁ గామబాధ పీడింపఁజాలదు. అందుచే నిచట, హిమాలయమందే కిన్నరులు గుమిగూడి త్రిపురవిజయగీతమును పాడుదురు.

"సంసక్తాభిస్త్రిపురవిజయో గీయతే కిన్నరీభిః"
(మే. దూ. I—60)

యోగులు దీనిని ధ్యానమందు ప్రత్యక్షీకరించుకొనిరని నేమాత్రము నాశ్చర్యముకాదు. చైతన్యమునకు గల భౌతికాధారము, దానిలోని కొలది యంశమునుగాని, దాని స్వరూపమునుగాని యెఱుకపరచునని విజ్ఞప్తియం దుంచుకొనవలసిన విషయము. కొందఱు భోగాయతనపక్షమందు (శరీరమందు) చైతన్యముయొక్క ఆధారమును గుర్తింపలేక దాని యవస్థితినే సందేహించుచు నిర్ణయింతురు. చేతనము (చిదాత్మశక్తి) మనోవిజ్ఞానముతో సంబంధము గల్గియున్నది. భౌతికనిర్మాణమందు దాని అపూర్ణాభాసముమాత్రము గోచరించును. ఇందుచే భౌతికనిర్మాణమును దీనికి ప్రమాణదండముగా గ్రహింపలేము.

శివునకు కుబేరునకు సఖ్యభావము గనుక అచటనే ధనపతియొక్క విజయమునుగూర్చికూడ కిన్నరులు పాడుదురు.

"ఉద్గాయద్భిః ధనపతియశః కిన్నరైర్యత్రసార్థమ్"
(మే. దూ. II-10)

ధనపతియైన కుబేరుని యనుచరుడే యక్షుఁడు. అతఁడు కామరూపియగు తనదూతకు (మేఘునకు) వీరుదొరకినంతనే శివుని యుపాసన చేయవలసినదని యాజ్ఞాపించినాఁడు.

పార్వతికి 'గుహా' యనియు, స్కందునికి 'గుహ' యనియు, యక్షులకు 'గుహ్యకు' లనియు నామాంతరములు గలవు. ఈవిధముగఁ గూడ వారి పరస్పరసంబంధము సూచింపఁబడుచున్నది. యక్షుఁడు సాక్షాత్తు కామమూర్తియే. అతని కన్నులనుండియే కామము బిందించుచుండును. ఇట్టి కామపూరితుఁడైన వ్యక్తి అవశ్యము 'గుహ్యకుఁడు' లేక రక్షింపఁబడవలసినవాడే. ఏదేవుఁడు మన్మథుని భస్మావశేషునిగఁ జేసెనో, తిరుగ నెవని అనంగజితరూపమునుండి, సేనానియగు 'గుహుఁడు' (5) జన్మించియుండెనో, అతనినే యక్షుఁడు ఆత్మరక్షణకై యాశ్రయించును.

శివుఁడు పినాకపాణి.

"అరూపహార్యం మదనస్య నిగ్రహాత్
పినాకపాణిం పతిమాప్తు మిచ్ఛతి"
(కుమార. సం. V-53)

---

(5) గూహతి రక్షతి దేవసేనా మితి గుహః
ఇః కామః అక్షిషు యస్య స యక్షః
(భానుజీ దీక్షితులు)

—అనఁగా నెవఁడు దేవసేనను రక్షించునో అతఁడు గుహుఁడనియు, ఎవని

శివుని ధనుస్సును పినాకమందురు. నిరుక్తమందు 'పినాక' శబ్దమునకు

రంభః పినాకమితి దండస్య

(నైగమకాండ III—4)

అనఁగా దండమునకు "రంభ, పినాకము" లను నామములు కలవని అర్థము. అచటనే "కృత్తివాసాః పినాకహస్తో ఽవతతధన్వేత్యపి నిగమో భవతి" యని లిఖింపఁబడియున్నది. మేరుదండమునకు (వెన్నెముకకు) పినాకమను పేరే గలదు. ఇదియే శివుని ధనుస్సు. ఈదండాకారమైన ధనుస్సునకు రెండు చివరలు లేక అగ్రములు గలవు. క్రింది కొన మూలాధారచక్రమందుఁ గలదు. అచటనున్న కుండలినే పినాకమునకు (వింటికి) 'ప్రత్యంజ్యా' నారిగా కల్పించి, వాని రెండవ కొనను శివుఁ డాజ్ఞాచక్రమునకు గొనిపోవును. ఇదియే వింటికి నారిని గూర్చుట లేక "అవతతధన్వా" యగుట. సాధారణముగా ధనుస్సుల కల్లె త్రాడు రెండువైపుల తగిలింపఁబడియుండకపోవుటచే నవి దండాకారముగ, నిలువుగనే యుండును. ఏపురుషుఁడు ధనువునకు శివుని పేరు ఖండపరశువు కూడను.

"భూతేశః ఖండపరశుర్గిరీశో గిరిశో మృడః (అమరకోశము I)

మఱి యిదియేనామము భృగుపతికిఁగూడ కలదు. భృగుపతికి క్రౌంచదారణయను నామము కాళిదాసకల్పితమే.

"హంసద్వారం భృగుపతి యశోవర్త్మ
యత్ క్రౌంచరంధ్రమ్." (మేఘ దూ I-61)

క్రౌంచదారణ యను పేరు కార్తికేయస్వామికిని (6) గలదు.

---

(6) షాణ్మాతురః శక్తిధరః కుమారః క్రౌంచదారణః (అమరకోశము)
"కైలాసే ధనదావాసే క్రౌంచః క్రౌంచోఽభిధీయతే"
(బృహద్ధారావళీ)

ఈ ప్రకారమున శివ, భృగుపతి, కుమారుల పరస్పరసంబంధముఁగూడ స్థాపితమగుచున్నది. శివుని తేజమే కుమారుఁడు గావున శివునకును కుమారస్వామికిని భేదమే లేదు. ఇంతియగాక కుమారు నుత్పత్తికై ఏ స్త్రీయు నావశ్యకము కాలేదని ప్రసిద్ధిగదా. వస్తుతః కాళిదాసు కుమారస్వామిని అగ్నిముఖమందు సంభృతమైన (7) తేజమని వర్ణించి యున్నాఁడు. కాగా శివునియొద్దగల పినాకమే 'అజగవ' మను నామముతో పరశురామునియొద్దఁగూడఁ గలదఁట. ఇట్లు మూఁడింటికినిఁ గూడ సంబంధముగలదని తోఁచుచున్నది.

యోగసాధనమందు షట్చక్రభేదనమున ప్రాణ మేరంధ్రము ద్వారమున బయలుదేరి శివునివఱకుఁ జేరవలయునో అదియే క్రౌంచ రంధ్రదారణము. సుషుమ్నానాడి కపాలమందున్న యేరంధ్రమునుండి మస్తిష్కమున బ్రవేశించునో ఆద్వారమే యీ క్రౌంచరంధ్రము. సుషుమ్న యనెడు నాడి (Spinal chord) తెలుపు, విభూతిరంగుగల పదార్థముతో చేయఁబడినది. అది మూలాధారచక్రమందు బయలు దేరి పైనిగల నాలుగుచక్రములగుండ పోవుచు విశుద్ధచక్రమును (Cervical region) దాటి మస్తిష్కమున వ్యాపించును. 'సెర్వికల్ రీజియను' నందలి ప్రథమాస్థిపర్వమును ఆంగ్లమున 'అట్లాసు' (Atlas) అందురు. "అట్లాసు" తనస్కంధములపై ఆకసమును లేక ద్యులోక భారమును వహించియున్నట్లుఁగూడ ప్రతీతి. ఇటనుండియే సుషుమ్నా నాడి 'స్పైనలు బల్బు' (Spinal bulb) ద్వారమున మెదడులోనికి పోవును. అందుచే 'మెడుల్లా అబ్లాంగేటా' (Medulla Oblongeta) యనఁబడెడి 'స్పైనల్ బల్బు' మన క్రౌంచపర్వతము. ఇందులోనే

---

(7) "తేజో హి సాక్షా ద్భగవతో హరస్యైవ మూర్త్యంతరమిత్యర్థః" —మల్లినాథుఁడు.

అనఁగా ఆతేజము సాక్షాచ్ఛంకరుని మూర్త్యంతరమే యని యర్థము.

"మాగ్నమ్ ఫోరమెన్" (Magnum Foramen) అనెడి పెద్దరంధ్రము కలదు. అదియే క్రౌంచరంధ్రము. ఈ వివరమందే సుషుమ్నా నాడి తిర్యగాయామముతో (అడ్డముగ మెలితిరిగి) వంగి ప్రవేశించును. కుండలిని శక్తి మూలాధారమందు జాగరితయై శివనామధారియైన అజ్ఞాచక్రమును జేరునపు డీద్వారముననే పోవలసియున్నది. ఈ రంధ్రదారణము చేయుట భృగుపతికి యశముగూర్చునట్టి కార్యము. ఇట్లగుటచేతనే "భృగుపతి యశోవర్త్మ" యని కాళిదాసు పల్కినాడు. ప్రాలేయాద్రి హిమాద్రి అనఁగా పర్వములుగల్గిన పృష్ఠవంశోపాంతమందే ఈ క్రౌంచద్వారమున్నట్లు చెప్పఁబడినది. భృగుపతియని శివునకు మఱియొక పేరు. క్రౌంచదారణుఁడు, ఖండపరశువు, కుమారుఁడు, భృగుపతి, శివుఁడు— ఇవియన్నియు ఏకైకచైతన్యమునకే వివిధనామములు. విశేషమైన గుణములచేతనే యీ వివిధనామములు కల్పితములైనవి.

క్రౌంచతటమును దాఁటినవెంటనే శుభ్రకైలాస మెదురగును. (మేఘ. సం. I-62) యోగశాస్త్రపరిభాషలో విశుద్ధచక్రానంతరమందాజ్ఞాచక్రము కలదు. ఆ యాజ్ఞాచక్రమందే శివస్వరూపజ్యోతి విలసిల్లును. మూలాధారచక్రమునందు యోగసాధనకై ఆరంభమయ్యెడి నృత్యము సిద్ధినందినపిమ్మట పరమశివుఁడు నట్టహాసము చేయును. శివుని యీ యట్టహాసమే ఘనీభూతమై కైలాసరూపమును జెందినది.

"రాశీభూతః ప్రతిదినమివ త్ర్యంబకస్యాట్టహాసః

(మేఘ. దూ. I-62)

ఈ కైలాసమునకే రజతగిరియని పేరు. ఇచట నొకమణితటముఁ గలదు. దానిపై శివుఁడు గౌరితోఁ కలసి ఆరోహణము చేయఁగోరును. మేఘుఁడు స్తంభితాంతర్జలౌఘుఁడై (తన జలతత్త్వమును తనయందే నిలుపుకొనినవాఁడై) తన కాయమును మెట్లుగా మార్చుకొని యీ ఆరోహణమందు శివునకు సాయపడవలెను. యోగశాస్త్రగ్రంథములం

దీమణితటము (8) ను గూర్చి విశదమైన వర్ణనకలదు. పాదుకాపంచక మనెడి తంత్రయోగగ్రంథమందు మణిపీఠమహిమ బాగుగ చెప్పఁబడినది. మస్తిష్కమందున్న పరమచిన్మయ సహస్రదళకమలమందు అ-క-థ త్రికోణము కలదు. ఆ త్రికోణమందు మణిపీఠము కలదు. దానిపై రజతాద్రియందువలెనే అనంతగురువగు శివుఁ డనంతశోభతో విరాజిల్లుచుండును. అనఁగా ప్రకృతిపురుషసంయోగరూపమున గౌరీశంకరులు విరాజిల్లుదురు. మేఘదూతమందు శివుఁడు కామరూపపురుషుని (మేఘుని) స్తంభితునిగఁజేసి మణితటారోహణము చేయును. ఈమణితటము తటిచ్ఛవిని (మెఱుపుకాంతిని) సిగ్గిలజేయుచున్నది. [పటుతటత్-కడారిమ-స్పర్ధమాన మణిపాటలప్రభమ్]

కాళిదాసు, క్రౌంచరంధ్రము పిమ్మట కైలాసవర్ణనము మాత్రము జేసి యూరకుండక యచటి మణితటమునుఁగూడ నుల్లేఖించినాఁడు. అందువలన అతని యోగపరిభాషాసంకేతము స్పష్టముగ తెల్లమగుచున్నది.

"భంగీ భక్త్యా విరచితవపుః స్తంభితాంతర్జలౌఘః
సోపానత్వం కురు మణితటారోహణాయాగ్రయాయీ"
(మేఘ. దూ. I-64)

(ఓ మేఘుఁడా! నీవు ముందుగను సాగిపోయి నీజలతత్త్వమును నీయందే స్తంభింపఁజేసికొని, శివునకు మణితటారోహణమునందు సాయపడుము-అని అర్థము)- ఈ వర్ణనముల సందర్భమున కవికావ్యత్వముతోపాటు ఉత్కృష్టోన్నతములైన యోగశాస్త్రానుభవములనుఁగూడ

(8) బౌద్ధుల మహామంత్రమైన- 'ఓం మణిపద్మే హుం'— ఈ మణితటమునే సూచించుచున్నది. జ్ఞానపురి, శివధామమునైన కాశీకాపురియందు మణికర్ణికాఘట్టము గలదు. అందు స్నానముచేసినను, ప్రాణత్యాగముచేసినను మోక్షము సిద్ధించును. మణికర్ణిక యనఁగా సహస్రారదళకమలపు కర్ణికయని యర్థము.

సుగూఢముగ సమన్వయపరచెను. మల్లినాథుఁడు మేఘసందేశవ్యాఖ్య I-6 లో 'క్రీడాశైల' శబ్దమున కర్థము తెలుపుచు, శంభురహస్యము నుదాహరించుచు నిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు—

"కైలాసః కనకాద్రిశ్చ మందరో గంధమాదనః క్రీడార్థం నిర్మితాః శంభోర్దేవైః క్రీడాద్రయోఽభవన్"—దేవతలు శంభునిక్రీడకై కైలాసము (రజతాద్రి) కనకాద్రి (మేరు, సుమేరు, హేమగిరి, మహారజతగిరి) మందరము, గంధమాదనము అనెడి పర్వతములను నిర్మించిరి. ఇందుచే నివియన్నియు క్రీడాశైలములైనవి—అని భావము. మేరుపర్వతము లేక మేరుదండమునకును దానికి సమీపమందేయున్న క్రీడాశైలమైన కైలాసమునకును గల పరస్పరసంబంధము స్పష్టముగ గోచరించును. కైలాస శబ్దమునకు వ్యుత్పత్తియే క్రీడాస్థానమని చెప్పవచ్చును.

'కేళీనాం సమూహః కైలమ్-తస్యసమూహః ఇత్యణ్-తేన ఆస్యతే అత్ర (ఆస్=కూర్చుండుట) ఇతి కైలాసః'—(భానోజీదీక్షితులు) అనఁగా శివుని క్రీడలకు, విలాసములకు స్థానమనిభావము. ఇచట కుబేరుఁ డుండును. యక్ష, గంధర్వ, కిన్నర, సిద్ధ, చారణ మిథునములును విహరించుచుందురు. ఇచటనే ధ్యానావస్థితుఁడై యోగిశంకరుఁడు తపం బాచరించుచుండును. పార్వతీశక్తిని వివాహమాడి ఆమెతో క్రీడించును. నిజమునకు మేరుదండమునే (వెన్నెముక) పర్వతముగ భావించి, దానికే వేరువేరు నామములు కల్పించిరి. మూలాధారచక్రమందున్న యీ మేరుదండభాగమునకు చిత్రకూటమనిపేరు. (9) ఏలన సుషుమ్నానాడి లేక కుండలినీశక్తికి "చిత్రా" యను పేరుకూడఁ గలదు.

---

(9) బూడిదరంగు, తెలుపురంగు రెంటి కలయికచే కుండలినికి 'లలిత' లేక 'చిత్ర' యనుపేరు వచ్చినది. గ్రేమేటర్ (Grey matter) వైట్‌మేటర్ (White Matter) సంయోగముచే చిత్రవర్ణము వచ్చును-అని ఆర్థర్ ఎవలన్ వ్రాసెను.-(సర్పెంట్ పవర్-Serpent Power- పాదుకాపంచకభాగము 165 వ పుట.)

ఈ చిత్రిణీ మూలాధారచక్రము నాధారము జేసికొని నిలచి యున్నది. 'చిత్ర' యొక్క కూటమే చిత్రకూటము. ఇదియే రామగిరి. ఏలన శివునివలె శివధనుస్సును రాముఁడే అధిజ్యము (నారిఁగూర్చుట) చేసెను. ఇటనుండియే కామపురుషుఁడు బయలువెడలి కైలాసపర్వ తాంకమందున్న అలకాపురికిఁ బోవును. మేరుదండమున కొకచివర శివుఁడు మఱియొకచివర రాముఁడును కలరు. ఈ రెంటికొనలమధ్యనే "అజగవ" ధనువు అవతతమై వ్యాపించియున్నది. కుండలినీవివరమును సహస్రారపద్మము కప్పియున్నది. కుండలినీవివరము, (బిలము) అనఁగా స్పైనల్ కార్డ్సందున్న స్పైనల్ కెనాల్, (Spinal Canal) మూలా ధారమందున్న శివతేజమునుచుట్టి, ప్రసుప్తమైయున్న కుండలిని పైకా రోహించుచుఁబోయి శివునితో కలియునట్టి మార్గమని తాత్పర్యము. చిత్రిణిలోనే యీ మార్గముకలదు. ఈ వివరముగల మార్గము చిత్రిణీ యని యెంచవలెను. కమల మెట్లు తనకాడ పైకొనను శోభిల్లునో అట్లే చిత్రిణికిని సహస్రదళ, ద్వాదశదళపద్మములకును సంబంధము కలదు. చిత్రిణి లేక కుండలిని యనునది పరమచైతన్యజ్యోతి. సమస్త సృష్టికి కారణభూతమైన స్పందనాత్మకశక్తి యిదియే. దీని యిచ్ఛా, జ్ఞాన, మాయామయమమైన త్రిగుణాత్మకమూర్తియే జీవులందు (పశు వులందు) సత్త్వ, రజస్తమోరూపమునఁ జూపట్టును. దీని సంకోచ, ప్రకర్షస్ఫురణచేతనే క్రీడాశరీరము కల్గుచున్నది. ఋగ్వేదమున నీయదితి శక్తికే అష్టపుత్త్రిలున్నట్లు చెప్పఁబడియున్నది. శైవసిద్ధాంతమందుఁ గూడ శివుని యెనిమిదిమూర్తులును ప్రసిద్ధములే (10) యోగసాధనమున

(10) శివచ్ఛక్తిరేవ పారమేశ్వరీ జ్ఞానక్రియామాయా - శక్తిత్రితయతయా. శ్రీ సదాశివాదిపదే స్ఫురిత్వా సంకోచ ప్రకర్షాత్సత్త్వరజస్తమోరూపం క్రీడాశరీరం శ్రయతి (స్పందనిర్ణయము-పుట-37)

సుప్రబుద్ధులైన యోగులు తమ చిచ్ఛక్తి స్ఫురణచేతనే సమస్తజగత్తును అధిష్ఠిత ముగ గ్రహింతురు: (ప్రత్యభిజ్ఞాశాస్త్రము)

సప్తర్షులు (పంచేంద్రియములు, మనస్సు, బుద్ధి) కుండలినీరూపిణియైన ఉమకును, శివునకునుమధ్య కూర్చువారై వివాహసంబంధము నిశ్చయింతురు. పార్వతితో శివునకు వివాహము జరుగుచుండఁగా నీసప్తర్షులు నా వివాహయజ్ఞమున కధ్వర్యులగుదురు. ఈ యజ్ఞమందు వారి యనుమతి, శుభాశీర్వాదమున్నప్పుడే యది సఫలము కాఁగలదు. కుమారసంభవమున (VII-47 లో) శివుఁడు "వివాహయజ్ఞే వితతే౽త్ర యూయమధ్వర్యవః పూర్వవృతా మయేతి" యని పలికెను. అనఁగా వివాహయజ్ఞము విततమైన (ఆరంభమైన) తోడనే ముందుగనే నేను మిమ్ములను నా అధ్వర్యువులుగఁ జేసి కొంటిని-అని భావము.

(సశేషము.)

ఆంధ్రపుష్పబాణవిలాసము

శ్రీ విశ్వనాథ నరసింహము, ఎం. ఏ. బి. ఇడి.

మదవతులైన గోపికల మందగతిన్ బిగికౌఁగిలింపఁగా
నెద సిరిగంధమున్ సడలి యింపగు సౌరభము న్వహింపగన్
నిదుర గనంగరామి తననేత్రము లెఱ్ఱదనంబు నందగన్
సదమల వేణుగాయకుఁడు జాములమేటి శుభంబు మీకిడున్.

వరరసికత్వ మొప్ప వ్రజభామల నేకులతోడి క్రీడలన్
కరమరుదైన నందసుతు కర్మచరిత్రము గొంచు నే మనో
హరమగు కావ్యకల్పనము నారసరాజమునందుఁ జేయఁగా
దొరకొనియుంటి శారద మృదూక్తులఁ జిత్త మెలర్చఁగా వృతన్.

కాంతుఁ గనంగ నవ్వులు వికాసముజెందె నతండు నిర్జనో
పాంతగృహంబుఁ జేర తెనువంతట పుల్కలునిండె నామెయున్
శ్రాంతివడంకె నాథుఁడు వెసన్ బిగిచన్నులనొత్తఁబోవ న
కాంతకు నీవిజాఱె తనకంఠము నాతఁడు కౌఁగిలింపగన్.

దరహాసనంబుతో వికచతామరసానన మాటిమాటికిన్
కరమున వాలుగన్నులను గప్పుచు నుబ్బెడి గబ్బిగుబ్బలన్
దొరఁగుపయుంటఁ జూడక యెదోపని బూనినయట్లు దవ్వులన్
వరసఖ ! చూచుచున్నయది వంచనసేయ జనాళి గంటివే.

విరిపొడి మాధవీలతల వెంబడి నీపొదరింట దట్టమై
కురిసిన సోయగంబు నదిగో కనుపిందగు నీపికాంగనల్
గురుతుగ కూయుచుండె రతికూజితమున్ దెలియంగరాదు సుం
దరముగఁ జూడు మాయబల తార్పుముశయ్యను పూలపాన్పునన్.

భ్రమసెదవేల నీదు నధరంబును బింబముగా గ్రసించె వి
భ్రమమున కొప్పుజాఱె నట శ్రాంతి కరంగె లలాటరేఖ గా
త్రము క్షతమయ్యె కంటకవిలాసముచే నటవీశుకంబుకై
విమలమతీ ననాంద నెఱివిడిన పూవులఁగోసె జూడుమా.

ఒక కరపల్లవంబున తలోదరి జాఱిన కొప్పువట్టి యిం
కొకట కుచంబులన్ సడలియున్న పయంట నమర్చి మేనిపై
ప్రకటపుజందనంబు రుచిరంబగు మోవివి రాగమొప్పఁగా
సకి ప్రియమందిరంబు విడి సాగె రతీశు జయాంకలక్ష్మియై.

జగతికి సంతసంబు నిడు చంద్రుఁడు నాదు విరోధియయ్యె బా
ధగ వినిపించె కోకిల రుతంబులు తోటల మందవాయువుల్
మిగిలిన ప్రాణవాయువులమీఁద పగంగొని యాహరించెడిన్
మగఁ డతిదూరమేఁగు ననుమాట వినంబడినంత నెచ్చెలీ.

నవనవమైన కోమలవనాంతర పల్లవశయ్య తాపమున్
మివులక కల్పితంబు కరనీరజసంగతి మ్లానమయ్యె మా
ధవుఁడను వహ్ని నేఁ దవిలి దాపరమైనది కోమలాంగికిన్
శివ శివ యేమటంచు మఱి చెప్పగ నా విరహాతిరేకమున్.

శీతకరుండు నంబుజముఁ జేరి శయించెడి పూర్తికోఘముల్
జాతములయ్యె కైరవపుజంట సువర్ణపుతీవ శ్వేతపూ
వ్రాఁతవహించె తామరలమొగ్గల రాసిడి పూలదండలో
యీ తుమురయ్యె నాపయన మింక నొనర్పఁగ శంకపుట్టెడిన్

దూతీ నీనయనోత్పలద్వయమునందోఁచె న్నితాంతశ్రమం
బే తత్స్వేదకణాళి ఫాలతలమందే పొందె ముక్తాశ్రియ
స్ఫీతంబౌచు నిరంతనిశ్వాసన మిస్సీ తీవ్రమూ చంద్రికల్
యాతాయాతివశంబునం బడలె దేహంబింత నాతప్పునన్.

చెలియరో యీమృగాక్షి. వ్యధఁ జెంద దురంతవసంతకాల వి
హ్వాలవిరహాతిరేకమున ప్రాణవిసర్జన మిచ్ఛగించి ని
ష్ఫలసమమైన క్రౌంజిపురుప్రోగగు తల్పము నెక్కుచుండె కో
మలలలితాంగి యేగతిని మాన్పగనౌను తదీయకృత్యమున్.

కలరవ మాలపించు కలకంఠరుతంబులు నిష్ఠురంబులై
మలయు మరుత్కిశోరముల మాంద్యము శీతకరుండు తీవ్రమై

పొలిచియు నామమాత్రమదె పొనొనరింప నిరీక్షణంబులన్
తలఁకు తృణాదు లాయబల తత్పరతన్ గని మేను నిల్పెడిన్.

కనులజలంబు నింపకుము కాటుక రేక కరంగుచుండె నూ
తన సుమహారముల్ సునిశితంబగు నూర్పుల మాడుచుండె శ
య్యను పొరలాడఁబోకు మొయినంటిన పూఁత తొలంగుచుండె నా
య్యస దయితోపయాన సమయంబు గతింపగ లేను మానినీ.

నెచ్చెలిపిండుతోఁ గలసి నెయ్యపువేసకలన్ భ్రమింపఁ దా
వచ్చిన దూతితో హృదయభావము చెప్పఁగ లోచనద్వయిన్
హెచ్చుగఁ గజ్జలంబునిడి యిందునిభాస్య కుచంబు లుబ్బగా
చెచ్చెర రత్నమాలికను చేతులఁ బైట తెమల్చి కప్పెడిన్.

ఇందునికాంతి మూఁకగొను నింతిమొగం బధరంబు చుంబనం
బందెను బింబకాంతి రుచిరాంబుజకోరకముల్ కుచంబులన్
విందుగఁ దాకనెంచె నరవిందములా కరయుగ్మఖేలనం
బొందె ప్రవాళరోచి విరిబోడిపదమ్ముల నాశ్రయించెడిన్.

పరహిత మాచరింప నినువంటిది లోకమునందు లేదహో
నెఱిపలుకుల్ మనుక్తములు నీవొనరించితి నిక్కువంబు సుం
దర సుకుమారదేహము మదర్థము గాసినిఁబొందె నెచ్చెలీ
వరసుకృతంబు లెట్లు ఫలవంతములౌ శ్రమ నొందకుండినన్.

మునుపటివోలె పూలసరముల్ కబరీభరమందు నుంచ దే
మన మృగనాభిచిత్రకము నచ్చపురీతిగఁ బెట్టఁబోకు కా
మిని పలుమారు నాయెదుట మిక్కిలిగాఁ జరియింపరాదు నే
నొనరిచినట్టివిప్రియము నోసఖి నీవయినన్ వచింపుమీ.

చాటగు కౌఁగిలింత సరసంబగు ముద్దులు చన్నులొత్తుటల్
మాటలమాత్ర మయ్యె వినుమా పలుగాకుల భీతిచేత నీ
నాట లభింపరాదు వచనస్థితినైనను బాధలేదు నా
నాటికి దర్శనంబయిన నందగ రాదని చింతనొందెదన్.

నగుమొగ మెంచి చంద్రుడు వినమ్రుఁడునై తనమచ్చఁ జూచెనే
మగువ పివాసకీరముల మాటికి స్వీయమృదూక్తి దూరెనో
తొగలపరీమళంబునను దోఁచు సమీరుని గెల్చె నూర్పు నా
ముగుద వియోగభారమున ముమ్మరమౌ పరితాప మొందెడిన్.

చెలి ! కలకంఠగానమునఁ జెన్నువహింపదు వీణపాట కో
మలదరహాసరోచి కడు మ్లానమొనర్చెను చంద్రికాతతిన్
కలువలు వాడువారినవి కాంతికనుంగవఁ జూచినంత చం
చల మను మేనికాంతి గవఁ జాలవివర్ణతనందె చూచితే.

కాంతుఁడ నాపయింగలుగు గాఢపురాగమటంచుఁ బల్కు నీ
మంతనముల్ నిజంబు కడు మక్కువ వచ్చితి వేఁగుఁబోకటన్
శ్రాంతిని నేత్రముల్ నిదుర చాలమి తెల్పెడి వక్షమందు నీ
స్వాంతపురాగ మొప్పె నునుఫాలము లత్తుకపూఁత జూపెడిన్.

ఈ మధుమాసమందు హృదయేశ్వర నీపరదేశయానముల్
నామదిలో విచారము గనంబడఁ జేయదు సాంద్రచంద్రికా
స్తోమము కైరవప్రకరశోభిత సౌరభవాతపోతముల్
తాము విజృంభణంబుఁ గని తాపము శాంతివహింపకుండునే.

కల్లలు నెచ్చెలు ల్పలుకగాఁ బొలయల్క వహించితీవు నీ
చల్లనిపల్కులన్ సుధలు జాఱు శ్రుతంబులు, నేత్రజాడ్యము
త్ఫుల్లముఖాంబుజంబుఁ గనఁ జోవు ప్రసాదకటాక్షశీతలం
బల్లనఁ జూపు మానిని రయంబు విభావరి సాముజారెడిన్.

ఏతుఁడగు కాంతు జూడదు తనంతటఁ బోయిన వెచ్చనూర్పు చే
లతనపుబాల నెచ్చెలులు లగ్గానరింపఁగఁ దోడితెచ్చినన్
మతి ఏనుమానపూనముల మార్మొగముంచు వరుండు పోవఁగా
జతనముసల్ప జీవితము సంశయమౌ నిఁక నేమి చెప్పఁగన్.

ఆ నవమోహనాంగి వచనాళి పికంబుల గెల్చు మోముసం
గానఁగరాదు చంద్రరుచి క్రమ్మకటాక్షవిలోచనంబులం
గాన మృగీవిలోలత పగంబగు వింతి శరీరకాంతులన్
గానఁగరాదు నందముగ కాంచనవల్లిక యేమిచెప్పుదున్.

గ్రంథస్వీకారము - సమీక్ష

బండారు తమ్మయ్య.

(1) ఖండకృతి:- క్రౌను పుటలు 42 వెల 0-12-0
(2) వ్యాసవాణి:- క్రౌను పుటలు 30 వెల 0-6-0
(3) కవిత:- క్రౌను పుటలు 30 వెల 0-8-0
(సంకలనగ్రంథము)
(4) నవగీతాలు:- క్రౌను పుటలు 18 వెల 0-3-0

కర్త:- ఉభయభాషాప్రవీణ శ్రీ జాస్తి వేంకటనరసయ్యగారు. సీనియరు తెలుగుపండితులు, హైస్కూలు, చిలకలూరుపేట, గుంటూరుజిల్లా. అధ్యక్షులు భారతీసన్మానసంఘము.

(5) శ్రీ కొత్త భావయ్యచౌదరిగారి సన్మానసంచిక పుటలు 14
(6) శ్రీ షేక్ ఫరీదుకవి సన్మానసంచిక పుటలు 28
(7) శ్రీ చిత్రపు హనుమంతరావుగారి సన్మానసంచిక పుటలు 20
(8) శ్రీ భారతీసమితి జయసంవత్సర ఆషాఢమాససంచిక పుటలు 20
(9) ,, మన్మథ శ్రావణమాససంచిక పుటలు 24

సంపాదకులు:- భారతీసన్మానసంఘాధ్యక్షులు శ్రీ జాస్తి వేంకట నరసయ్యగారు. కార్యదర్శి కోగంటి దుర్గామల్లికార్జునరావుగారు.

శ్రీ జాస్తి వేంకటనరసయ్యగారు సహజముగ జాతీయభావోద్దీపనము గల యువకులు. ప్రపంచశాంతికి నభ్యుదయమునకు సర్వోదయ సిద్ధాంతసిద్ధి యత్యంతావశ్యకమని విశ్వసించి తదర్థమయి తమ సాహితీ జ్ఞానమును సాధనముగాఁ గొని తద్వికాసమును బహుముఖములుగ నందుకయి వినియోగించి వ్యాప్తమొనర్చుచున్న దేశసేవకులలో విశిష్ట స్థానము నలంకరించువారలలో నొకరు. గాంధిమహాత్ముని సత్యాగ్రహోద్యమములోఁ బాల్గొని యప్పటి ప్రభుత్వమువారి కారాగృహాతిథ్యమును గొంతకాలము గ్రహించి యనంతరముగూడ నిజాశయసిద్ధికై సారస్వతమునే యాలంబించి యాంధ్రభాషోపాధ్యాయ వృత్తినే జీవికగాఁ గొని బ్రహ్మచర్యాశ్రమముననే యిప్పటికి జీవితము గడప్రు

భున్నవారు. గాంధిగారియెడ విశేషభక్తి గలిగి తజ్జీవితచరిత్రమును ఆత్మకథ యనుపేర పద్యకావ్యముగను, మఱియు రాష్ట్రగానము, పఱిగపంట, ఆత్మార్పణము, ఉదయగానము, ధర్మజ్యోతి మున్నగు నుత్తమకృతుల నెన్నిటినో రచించి వాసికెక్కిన యభినవ తిక్కన శ్రీ తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరిగారు వీరికి మేనమామ. ఆశయములలోను, కవితారీతులందును మేనమామపోలికలు వీరియందుఁ జాల వఱకు వాత్తియున్నవి. ఏపట్టునఁ జూచినను వీరి పద్యములేమి, గద్యములేమి విశాలభావవిలసితములయి చదువరుల కానందముగూర్చుచుండును.

"కలవు సహస్రభాషలు జగమ్మున నందొకఁడేనిఁ దేనియల్
చిలికెడి తెల్గుతోడ సరిసేయఁగఁ జాలదు; విశ్వమెల్ల నీ
పలుకున కన్గుసెప్పదు సెబాసని విజ్ఞులు మెచ్చ సుందరో
జ్జ్వల కవితల్ సృజించి మన జాతికి నభ్యుదయమ్ముఁ గూర్పఁడీ."
"తెలుఁగువానికైతె దేశదేశాలకు, నొజ్జబంతి యగుచు విజ్జఁగాక
ప్రాజ్ఞుఁడై కళాతపస్వియై విశ్వ సాహిత్యరాజ్య మాంధ్రుఁడేలుఁగాక"

అను పద్యములు వీరి మాతృభాషా దేశాభిమానముల కాదర్శకములు.

(1) ఖండకృతిలో ప్రార్థన, పుస్తకము, కవి, చిత్రకారుఁడు, జనకుఁడు, స్వాగతము, పుష్పవాంఛ, భారతసృష్టి, పాదపము, చిలుక, శ్రీకృష్ణాష్టమి, భూతదయ, తెలుఁగుబిడ్డ, ఆసియా, సమత, పాఠశాల, గురువు, ఆంధ్రమాత, రాష్ట్రప్రబోధము, కర్తవ్యము, కన్నీరు, వయోజనవిద్య, గ్రంథాలయోద్యమము, కవిసమ్మేళనము, మహాత్ముఁడు, బోసువీరుఁడు, అది, ఇది, ఆకాంక్ష, సేవ, భారతనారి, మాతృభూమి, అను శీర్షికలక్రింద వీరప్పుడప్పు డాయాసందర్భములందుఁ జెప్పిన పద్యములు సేకరింపఁబడి ముద్రింపఁబడినవి. పద్యము లన్నియు భావౌన్నత్య, భాషాలాలిత్యములతో సుబోధకములుగ నింపెసలారుచున్నవి. అందఱు చదివి యానందింపఁదగినవి. గ్రంథాంతమున నేఁటి పండితవర్యులు పత్రికాధిపతులు కొందఱి యభిప్రాయములు, ప్రశంసలు ప్రకటితము లయియున్నవి.

"పుష్పవాంఛ" యందలి

"దేశగౌరవసంపత్తి దీక్షతోడఁ, గాచుచుండెడివారల కరములందు
జాతిసాహిత్యసర్వస్వసదనమందు, మాన కెప్పుడు నివసింప నేనుదలఁతు."

"కోరను యశమును సుఖమును, కోరను రాజ్యంబు నెపుడు కోరనుముక్తిన్
గోరుదు నాప్తులసేవను, గోరుదు నా హృదయమందు క్షోణీహితమున్."

అను పద్యములలోని భావౌచిత్యము ప్రశంసింపఁ దగినది.

(2) వ్యాసవాణి:—ఇందు సాహిత్యము, కళారాధన, సంస్కృతి, లలితకళలు, గేయకవిత, కవి, కర్మయోగి, పఠనమందిర గ్రంథాలయ లాభములు, చిత్రశిల్పములు అను విషయములపయి సత్యసమ్మతము లగు నుదారభావములతో వీరు రచించిన చిన్న చిన్న వ్యాసములు సేకరింపఁబడి ముద్రింపఁబడినవి. అమోఘాశయములతో భావములతో నాతిదీర్ఘములుగ రచింపఁబడిన యిందలి వ్యాసము లెల్లరు నవశ్యముగఁ బఠింపఁదగినవి.

(3) కవిత:— నన్నయ మొదలుకొని నేఁటిదనుక వెలసిన ప్రాచీనాధునిక కవివతంసులలోఁ బెక్కుఱ కవి, కవిత ఆంధ్రభాష, చిత్రకారుఁడు, పేదలు, తెనుఁగుతల్లి, ఆంధ్రవిద్యార్థి, భారతమాత, భారతనారి, మైత్రి, గురువు, పుస్తకము, శారద మున్నగు విషయములఁ గూర్చి వ్రాసిన రసవత్పద్యముల నేర్చి కూర్చిన సంకలనగ్రంథ మిది. జోహారు, ముందడుగు, ఆంధ్రమాతృ స్తనము, ఆంధ్రపతాకము, తమ్ముఁడా, ఆంధ్రకులం, దేవాలయం-గ్రంథాలయం, దేశభక్తి, సమతాధర్మము, లెండోయి, సైనికశిక్షణ, కవిహోయ్, మంగళం అను శీర్షికల క్రింద నేఁటి కవికుమారులు రచించిన గీతములు, బంకించంద్ర, రవీంద్రనాథుల జాతీయగీతములుగూడఁ జివరఁ గూర్పబడియున్నవి. ఆకృతిలోఁ జిన్నదయ్యు విషయవిశిష్టతచే మిన్నయైయున్న యీపొత్తమాంధ్ర సోదరుల కెల్ల నాదరణీయమని యభినందించుచున్నాము.

(4) నవగీతాలు:— గ్రంథాలయమ్, వయోజనవిద్య, సైనికశిక్షణ, స్వాతంత్ర్యదినోత్సవము, లంచగొండితనము, బ్లాక్ మార్కెటు,

గాంధీనిర్యాణము అను విషయములఁగూర్చి శ్రీ నరసయ్యగారాయా సమయములందు భావావేశముతో రచించిన గీతము లిందుగలవు.

విశాలహృదయులగు శ్రీ వేంకటనరసయ్యగా రుద్యమించిన ఘన కార్యములలో భారతీసమితి భారతీసన్మానసంఘముల సంస్థాపనము, తత్కార్యక్రమములు గణనీయములు, ప్రశంసనీయములు నయియున్నవి. వీరు, వీరి యనుయాయులు విద్వాన్ శ్రీ కోగంటి దుర్గామల్లికార్జునరావు గారు (గుడివాడ తాలూకా పామఱ్ఱు హైస్కూలు ప్రధానోపాధ్యాయులు) మున్నగువారీసంస్థల నిర్వహించుచుఁ బ్రజలనుండి విరాళముల సేకరించి భాషాపండితులను, కళోపాసకులను దేశసేవకులను బిరుదప్రదానములతోనేగాక యర్థరూపకసత్కారములతోఁగూడ సన్మానించి యాదరించుట యెంతయు ముదావహము. ఇంతవఱకు వీరిచే సమ్మానితులయినవారలలో కీ. శే. మంగిపూడి వేంకటశర్మగారు, షేకు ఫరీదు కవిగారు, బందరు వాస్తవ్యులు నాటకపితామహ శ్రీ చిత్రపు హనుమంతరావుగారు, విమర్శకాగ్రేసర శ్రీ కొత్త భావయ్యచౌదరిగారు, శ్రీ రాం వీరబ్రహ్మకవిగారు, శ్రీ భమిడిపాటి అప్పయ్యశాస్త్రిగారు, శ్రీ బొడ్డపాటి పూర్ణసుందరరావుగారు, శ్రీ పెన్మెత్స సత్యనారాయణ రాజుగారు, శ్రీ గొట్టిపాటి వేంకటసుబ్బయ్యగారు, శ్రీ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారు, శ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు మున్నగువారున్నారు; పైని బేర్కొనిన పాత్రములలో 75-9 సంఖ్యగలవి యిట్టి సన్మాన సందర్భములలో వెలువడినవి. వానిలో నాయా పండితులకు సంబంధించిన సన్మానపత్రములు సందేశములు ప్రశంసలేగాక యుపయుక్తములగు నితరవిషయములుఁగూడ నందందుఁ గలవు.

ఈసంస్థలు గావించుచున్న యేతాదృశసేవ యత్యంత ప్రశంసనీయమని చెప్పనక్కఱలేదు. జయప్రదముగ నిజాశయముల నిర్వహింపఁగల్గుటకయి యాంధ్రులెల్ల తౌదార్యముతో వానికి దోడ్పడెదరుగాక యని యాశించుచున్నారము.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

ప్రతిష్ఠాపకులు

శ్రీశ్రీశ్రీరావు వేంకటకుమార మహీపతి సూర్యారావు బహద్దరువారు సి. బి. ఇ., డి. లిట్, పిఠాపురము మహారాజులుంగారు.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజా వారు.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజా వారు.

ఉద్ధారకులు

శ్రీ రాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరు వారు.
(జమీందారు, ఉయ్యూరు యెస్టేటు)

అధ్యక్షులు

మహామహోపాధ్యాయ, కళాప్రపూర్ణ, కవిసార్వభౌమేత్యాది బిరుదాంకితులగు శ్రీ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు

కార్యదర్శులు

సాహిత్యశిరోమణి, ఉభయభాషాప్రవీణ, శ్రీచతుర్వేదుల సత్యనారాయణగారు, ఎం. ఏ., బి. ఓ. యల్.

శ్రీమూ॥ ప్రతివాదిభయంకర పార్థసారథిగారు, బి.ఏ., యల్.యల్. బి.

కోశాధ్యక్షులు

శ్రీమూ॥ ప్రతివాదిభయంకర పార్థసారథిగారు, బి.ఏ., యల్.యల్. బి.

కార్యనిర్వాహక వర్గము

శ్రీ కోకా శివనాథశాస్త్రిగారు.

శ్రీ రా. సా. మాదిరెడ్డి సీతారామయ్యగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

శ్రీ వేదుల రామచంద్రకీర్తిగారు, ఎం. ఏ. (ఆనర్సు) బి. ఇ.డి.

శ్రీ భమిడిపాటి సూర్యనారాయణశర్మగారు.

వ్యాకరణ విద్యా, భాషాప్రవీణ, శ్రీ చిలుమూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు.

కవికంఠీరవ, కవిమూర్ధన్య శ్రీ కాకరపర్తి కృష్ణశాస్త్రిగారు.

ఐతిహాసిక సమ్రాట్ శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు.

భాషాప్రవీణ శ్రీ దువ్వూరి సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు.

మధురకవితావిశారద,

శ్రీ ఎండమూరి వేంకటరమణగారు, యం. ఎ, బి. ఇ. .డి

శ్రీ జయంతి బుచ్చిరామశర్మగారు.